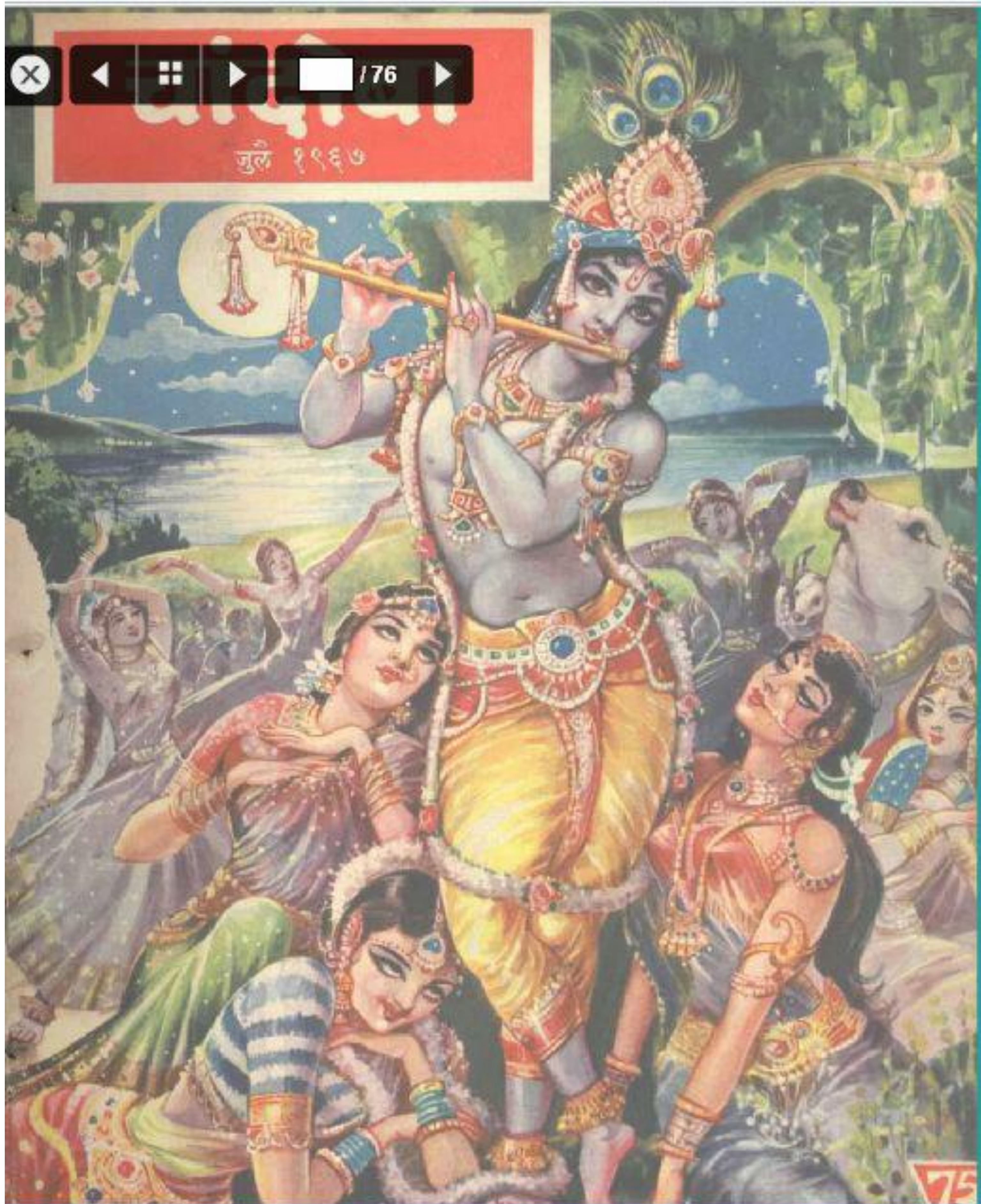

जुलै १९६७
75

इच्छा होती. म्हणून त्यांनीं २७ जुलाई या रोजीं जिन्नांना बोलणीं करण्यासाठीं पाचारण केलें. जिन्ना व जवाहरलालजी यांच्या मध्यें बोलणीं झाली. पण समेट होऊं शकला नाहीं. तरी जिन्नांनीं व्हॉइसरॉय साहेबांच्या सल्ल्यानें मुस्लिम लीगला सरकारांत भाग घेण्यास प्रेरित केलें. दोन्हीं पक्षांच्या पुढाऱ्यांनीं एक सम्मिलित सरकार कायम केलें. या सरकारांत कांग्रेस व मुस्लिम लीग दोन्ही पक्षांचे प्रत्येकी सहासहा मंत्री होते.

या सरकारांत सामील होण्यास नेहरूंनीं दोन अटी लावल्या--(१] घटनासमेंत भाग घेतला पाहिजे व (२) सामूहिक जवाबदारी. मुस्लिम लीगनें घटना समेंत भाग घेण्यास नकार दिला आणि दूसरी अट मोडण्याचा शक्य तेवढा यत्न केला. हें सरकार मोडून हाणून पाडण्यासाठीं व्हॉइसरॉय साहेबांच्या इंगितावर मुस्लिम लीग आंतून यत्न करीत राहालें. मंत्रिमंडळांत कांग्रेसचे मंत्री व लीगचे मंत्री यांचें आपसांत कधींच ऐक्य स्थापन झालें नाहीं.

जवाहरलालजी एका पेच प्रसंगांत सांपडले होते. त्यांनीं राजिनामा देण्याचा विचार केला, पण दिला नाहीं. धार्मिक दंगे होऊन त्यांत रावळपिंडी, लाहोर, अमृतसर, मुल्तान इत्यादि नगरांतून असंख्य लोक प्राणास मुकले. १९४७ च्या मार्च महिन्यांत कांग्रेस कमेटीची बैठक झाली व तींत पंजाबांतील परिस्थितिविषयीं विचार झाला आणि असें ठरलें कीं पंजाब प्रांताची विभागणी करावी आणि मुस्लिम बहसंख्य-कांचा व हिंदुबहुसंख्यकांचा असे निरनिराळे भाग करण्यांत यावे.

पाताळ कोट

[१३]

[गिड्डया राक्षसानें आपलें होडकें नदीच्या ओघांत सोडलें. भिल्ल होडक्यावर दगड फेंकीत होते. होडकें एका खडकावर आदळून फुटलें आणि गिड्डा राक्षस एका खोबरोबर किनाऱ्यावर आला. धूमक व त्याचे साथी जेव्हां नदी तीरावर उतरले तेव्हां एका ओसाड पडलेल्या सांबाच्या देवळांतून एक वनमाणूस त्यांच्याकडे येऊं लागला.—पुढें]

धूमक सर्वांपुढें होता. त्यानें प्रथम त्या वनमाणसाला व त्याच्या पाठीमागें झाडावर बसलेल्या इतर प्राण्यांना पाहिलें. वनमाणूस व ते प्राणी त्यांच्या कडेच टक लावून पहात आहेत, हें त्यानें ओळखलें.

"विरूपा! मनुष्याला पाहून क्रूर हिंस्र पशूसुद्धां भिऊन दूर पळून जातात आणि हे अगदीं निराळे प्राणी दिसत आहेत. कदाचित यांनीं पूर्वी कधीं मनुष्यांना पाहिलें नसावें." धूमक म्हणाला.

धूमकचें बोलणें विरूप ऐकत होता आणि आपल्या खांद्यावरच्या गरुड पक्षाच्या पाठीवर प्रेमानें हात फिरवीत होता. तो एकेक पाऊल पुढें टाकीत ओरडणाऱ्या वनमाणसाकडे पहात होता.

धनुष्यावर बाण ठेवून सोमक वाट पहात होता.

पुलिंदाचें लक्ष या गोष्टीकडे नव्हतें. त्याची नजर त्या गिडुया राक्षसावर व जमिनीवर बेशुद्ध स्थितींत पडून असलेल्या त्या स्त्रीवर खिळून होती.

होडी चालवणारे चारही भिल्ल थरथर कांपत होते. ते आपल्या सरदाराचा हुकूम होतांच उडी टाकायला तयार होते.

सोमक नेम धरून उभा होता. बाण मारूं नकोस असें खुणेनें सांगत धूमक म्हणाला—"हा वनमाणूस झाडावर बसलेल्या सर्व प्राण्यांचा सरदार दिसतो आहे. आपण त्याला ठार केलें तर सर्व आपल्यावर हल्ला केल्याशिवाय राहणार नाहींत. म्हणून याला भीति दाखवून पळवून लावतां आलें तर बरें होणार आहे.

इतक्यांत पुलिंद जोरानें ओरडत होड्यांच्या बाजूला धांवला—"तो गिडुा राक्षस! माझी बायको! अहो तो तिला घेऊन रानांत पळतो आहे हो. येथें बसून काय करायचें! धरा त्या गुलामाला, माझ्या बायकोला आधीं सोडवा."

भिल्लाच्या सरदाराचें म्हणणें धूमकला पण बरोबर दिसलें, परंतु दुसऱ्या कारणानें. त्यानें विचार केला कीं त्या गिडुया राक्षसाला धरलें तर त्याच्याकडून महाकली राक्षसाविषयीं पुष्कळ माहिती कळेल.

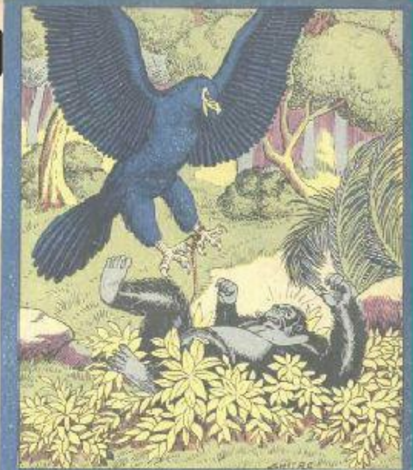
सोमकनें व धूमकनें कांतिसेनेला सोडवून आणण्याची जबाबदारी स्वतःवर घेतली होती. या प्रयत्नांत यश येण्यास पुलिंदाच्या मदतीची त्यांना गरज होती. अर्थात ती मदत मिळण्यासाठीं त्याच्या बायकोला सोडवून आणण्यास मदत करणें आवश्यक होतें. कालशंबरला मंत्रतंत्र किती येतात व तो कसा आहे हें विरूपच्या मदतीनें कळणें शक्य होतें.

म्हणून धूमक ओरडला—"पुलिंद! थांब! आम्ही पण येतों. या रानटी जनावरांशीं वितुष्ट आणून वेळ घालविण्यांत शहाणपण नाहीं. होडक्यांत बसून जाऊंया चला तिकडे. एवढ्यांत तो राक्षस कोठें जात नाहीं.

तें ऐकून सर्व होड्यांकडे धांवले. धूमक व सोमक वनमाणसाला पाठ न दाखवितां त्याच्यावर बाणाचा नेम धरून हळूं हळूं मागें येत होते. परंतु सर्वांना होड्यांकडे धांवत जात असलेले पाहून वनमाणूस मोठमोठ्यानें ओरडूं लागला आणि झाडावर बसलेले सर्व प्राणी उड्या मारून धूमकच्या अंगावर धांवले.

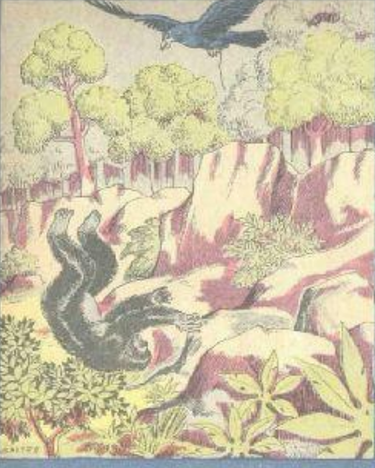
प्रसंग मोठा आणीबाणीचा होता. मागें वळून पळून जाऊन होड्यांत जाऊन बसावें तर होड्यांपर्यंत पोंचण्यापूर्वीच वनमाणूस व अस्वलें वगैरे प्राण्यांनीं त्यांच्यावर हल्ला चढविला असता आणि हिंमत करून धैर्यानें त्यांना तोंड द्यायचें तर तिघेचौघे किती जणांना तोंड देणार?

धूमक असा विचार करीत वळून सोमकला कांहीं सांगण्याच्या विचारांत होता परंतु सोमक पाय सरकून नेमका त्याच वेळीं खालीं पडला.

तें पाहून वनमाणूस त्याच्या अंगावर धांवलें. परंतु विरूप इतक्यांत जोरानें ओरडला—"देवी शांभवी! कालगुरू, तूं दाखव आपला पराक्रम. आणखी याहून चांगली संधी कोठून मिळणार?" असें म्हणत त्यानें खांद्यावरच्या गरुड पक्ष्याला त्या वनमाणसावर सोडला.

गरुड पक्षानें वनमाणसावर झडप मारली आणि त्याच्या डोक्यावर चोंचीनें प्रहार करूं लागला. त्यामुळें वनमाणसाचा धीर खचल्यासारखा दिसला. तरी स्वतःला सावरून तो गरुड पक्षाची नरडी हातानें

धरण्याचा प्रयत्न करूं लागला. पण गरुड एकदोनदां त्याच्या मानेला इतक्या जोरानें चावला की वनमाणूस खालीं पडला आणि लोळत मार्गे फिरला.

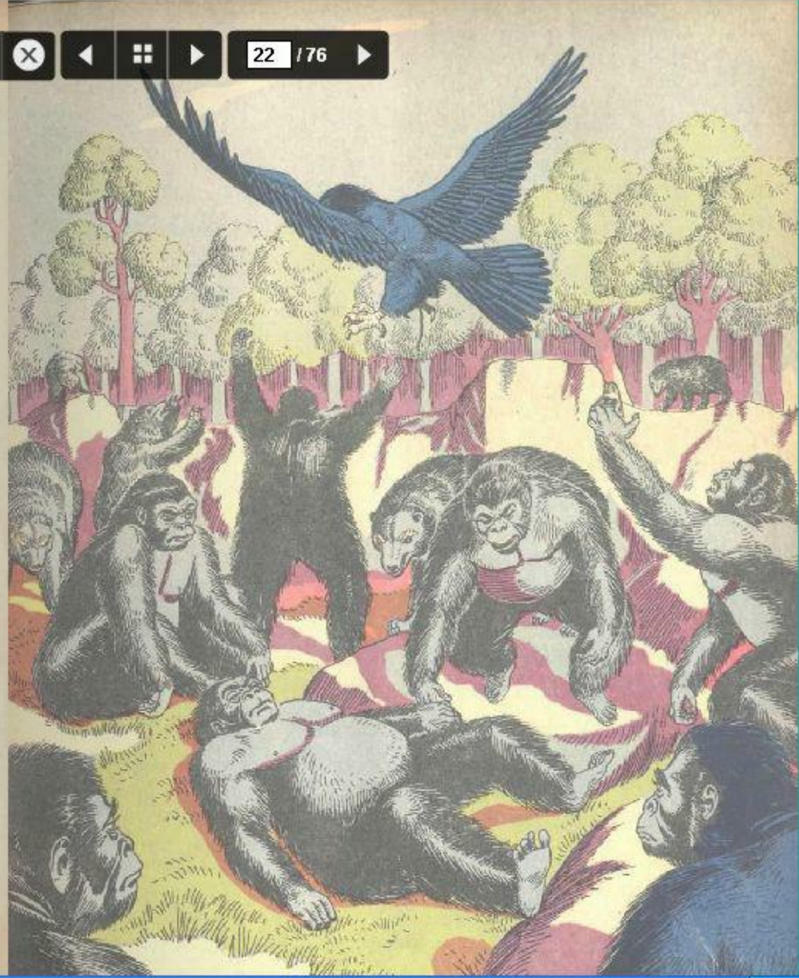
आपल्या नायकाची ही दुर्दशा झालेली पाहून इतर प्राणी जेथल्या तेथें निस्तब्ध उभे राहाले. त्या संधीचा फायदा घेऊन धूमक व सोमक आपल्या साथीदारांसह होड्यांकडे धांवले. सर्वांत शेवटीं विरूप होडींत चढला. चुटक्या वाजवून शीळ वाजवून तो गरुड पक्ष्याला आळवून जवळ बोलावीत होता. पण तो उडत जाऊन देवळाच्या कळसावर जाऊन बसला. नंतर 'ची' 'ची' करून विव्हळत पडलेल्या वनमाणसाच्या चारीबाजूला जमलेल्या प्राण्यांच्या डोक्यावर तो घिरट्या घालूं लागला.

"विरूपा! तो गरुड निसटला तुझ्या हातांतून! विसर त्याला. आपल्याला हवी होती तेवढी मदत त्यानें केली. आतां आपण काठावर जाऊन त्या राक्षसाला धरलें पाहिजे."

पण विरूपाची दृष्टि अद्याप गरुड पक्ष्यावर खिळलेली होती. जी दोरी त्यानें त्याच्या पायाला बांधली होती ती अजून लोंवत होती. "तो माझा पाळलेला पक्षी आहे. तो नाहीं पळणार. तुम्हीं पहा तर! ये बेटा! इकडे ये!" टाळ्या वाजवून तो गरुडाला आपल्याकडे बोलवीत होता.

सर्व बसले होते त्या दोन्ही होड्या बऱ्याच पुढें गेल्या. पुलिंद जोरानें वल्हीं मारण्यास सांगत होता. पोंचण्यापूर्वी राक्षस पळून गेला तर काय करायचें ही भीति त्याला वाटत होती.

परंतु गिड्डा राक्षस पळण्याच्या विचारांत दिसला नाहीं. तो त्या लीच्या खांद्यावर

हात ठेवून स्मित करून हंसत होता. एवढेंच नव्हें तर त्याच्याकडे येणाऱ्या होड्यांकडे बोट दाखवून तिला दाखवीत होता आणि पुलिंदकडे बोट दाखवून तो तिला कांहीं विचारीत होता.

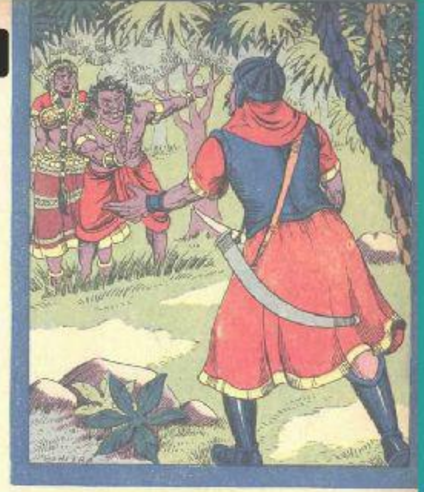
ती कांहीं तरी उत्तर देऊन हंसली. गिड्डा राक्षस पण जोरानें हंसला. तो हंसत हंसत नदी तीराकडे आला आणि ओरडून विचारूं लागला—"तुम्ही मला पकडण्यासाठीं येतां आहां कीं माझ्या बायकोला ! "

सर्वांची प्रश्नसूचक नजर पुलिंदकडे वळली. त्यांना वाटत होतें कीं पुलिंद नदींत उडी टाकून धांवत जाऊन राक्षसाशीं मारमारी करणार. परंतु तो तर टक लावून स्तब्धपणें त्याच्याकडे पहात बसला होता. तो काठावर बसलेल्या त्या स्त्रीकडे पण चकित होऊन पहात होता.

"ती माझी बायको नाहीं. माझी बायको पाण्यांत नाव बुडली तेव्हां बुडून मेली तरी असावी, नाहींतर राक्षसानें जादू करून तिचें रूपच बदलून टाकलें असावें. तरमग माझा सर्व यत्न फुकट गेला म्हणावयाचा." पुलिंद निराश होऊन म्हणाला. होडी काठाला लागल्यावर सर्वांत प्रथम धूमकनें तीरावर उडी मारली.

गिड्डा राक्षस त्या स्त्रीला बरोबर घेऊन वीस फूट मागें उभा राहाला. तो म्हणाला—"तुमचें माझ्याशीं कांहीं भांडण नाहीं. ही स्त्री तुमच्यापैकीं कोणाची बायको नाहीं. हिच्यासाठींच तुम्ही इतक्या दुरून माझा पाठलाग करीत आलांत. आतां तुम्ही आपल्या वाटेनें जा आणि मी आपल्या वाटेनें जातों."

तें ऐकून धूमक हंसून म्हणाला—"आमच्याकडे एक म्हण आहे कीं गिड्डयाला

वीतभर अक्कल असते. तुम्हां राक्षसांच्या जातींत पण ही म्हण असेल. तूं तसाच वस्ताद दिसतो आहेस. पण तूं म्हणालास तें बरोबर आहे. तुझ्याशीं आमचें वैर नाहीं. आम्हांला फक्त त्या कालकली राक्षसाच्या पाताळ कोटाची वाट दाखव. नंतर तूं तुला वाटेल तिकडे जा आणि आम्ही आपल्या वाटेनें जाऊं."

"जरा माझें ऐका, त्या पाताळकोटांत गेलेला मनुष्य कधीं परत आला नाहीं, हें तुम्हांला माहीत नसेल कदाचित. म्हणून तुम्ही व्यर्थ आपला जीव कां धोक्यांत घालतां आहां एक दोन महिने तुम्ही येथेंच असे फिरत राहलात तर त्या राक्षसाचे लोक येऊन तुम्हांला धरून घेऊन जातील." गिड्डा राक्षस म्हणाला.

"तसें नाहीं. आम्हांला त्याच्या नकळत त्याच्या किल्ल्यांत जायचें आहे आणि एका राजकन्येला सोडवून आणावयाचें आहे. तिला वांचवून परत आणण्याची जबाबदारी आम्ही आपल्यावर घेतली आहे." धूमक म्हणाला.

"माझी बायको पण त्याच्या तुरुंगांत असणार, मला मुळींच शंका नाहीं. त्याचे नोकरच तिला जंगलांतून धरून घेऊन गेले होते. त्या राक्षसाला ठार करून त्याचें रक्त प्राशन केल्याशिवाय माझी तहान भागणार नाहीं. त्याला मी जिवंत सोडणार नाहीं." पुलिंद म्हणाला.

गिड्डा राक्षस कांहीं बोलल्याशिवाय धूमकजवळ आला आणि म्हणाला—"मी तुम्हांला सावध करायचें तें केलें, पुढें तुमची मर्जी. बरें वाईट कांहीं झालें तर मला नांवें ठेवूं नका. पाताळकोटापर्यंत जाण्याची एक वाट मी तुम्हांला दाखवितो. चला माझ्या बरोबर."

तो त्यांना बरोबर घेऊन त्या पडक्या देवळाजवळ गेला. देऊळ दूर असतांना धूमकनें त्याला विचारलें—"त्या देवळाच्या अंगणांत जायचें आहे का आपल्याला? तेथें एकाहून एक भयंकर वनमाणसें व अस्वलें आहेत ना? थोड्यावेळापूर्वीच त्यांच्या हातांतून आपला जीव कसाबसा वांचवून आम्ही आलों."

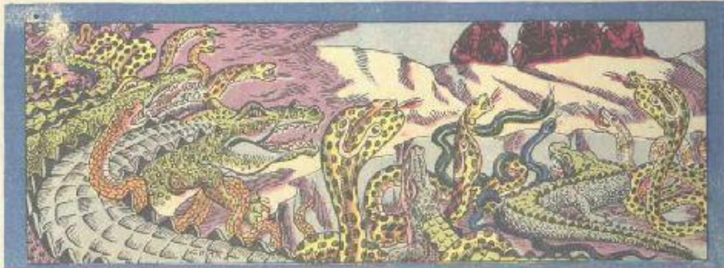
तुम्हांला माहीत नव्हतें म्हणून तुम्हीं त्यांना भ्यालांत. तीं रानटी जनावरें पाळलेल्या जनावराहून गरीब आहेत. त्यांच्यासमोर खायला फळें टाकलीं कीं तीं कोणाच्या वाटेस जात नाहींत." तो म्हणाला. असें सांगून राक्षसानें एका झाडाचीं फळें तोडून आणलीं.

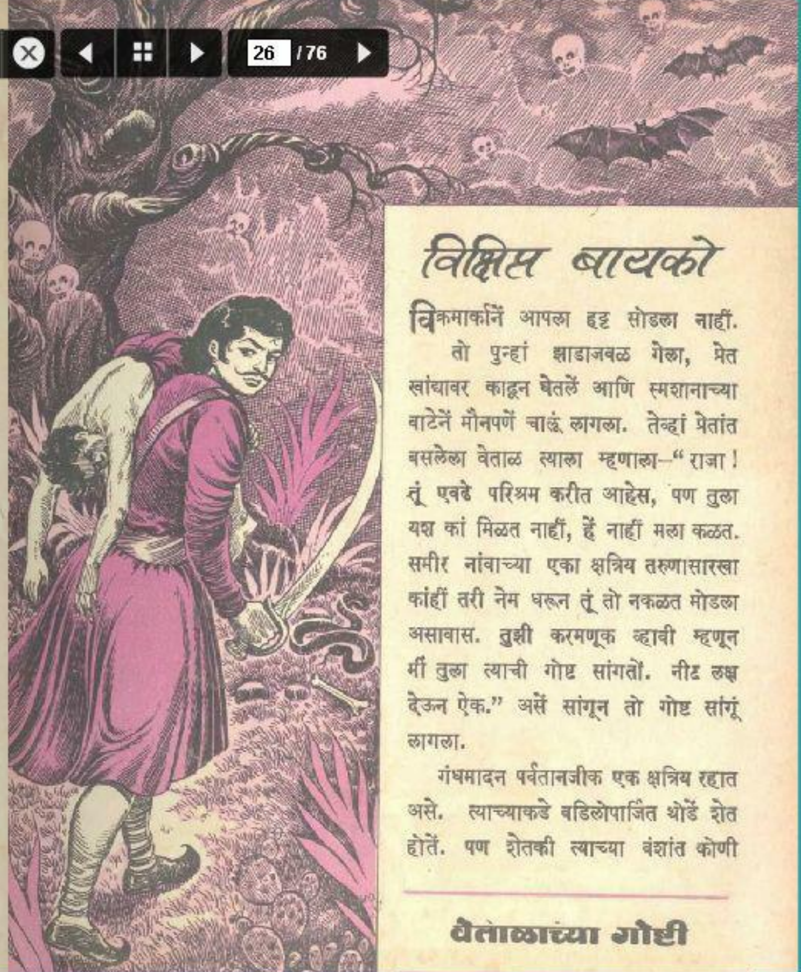
धूमक व त्याच्या साथीदारांनीं पण कांहीं फळें तोडलीं आणि देवळानजीक पोंचतांच त्यांनीं तीं फळें त्या माकडांअस्वलांसमोर टाकलीं आणि खरोखरच तीं पाळलेल्या कुत्र्यामांजरासारखीं शांत झालीं.

गिड्डा त्यांना देवळांत घेऊन गेला. कांहीं काळोखाच्या खोल्यांतून निघत तो एका मोडक्या भिंतीपर्यंत घेऊन गेला. भिंतीवरून खालीं उडी मारून तो एका खड्डयाकडे बोट दाखवून म्हणाला—"पाताळकोटाकडे जायला एकच वाट आहे आणि ती ही."

धूमक व त्याच्या साथीदारांनीं वांकून त्या खड्डयांत पाहिलें. त्यांत मोठमोठ्या मगरी व सांप दिसले. त्यांचें आपसांत परस्परांशीं भांडण चालत असल्यासारखें दिसलें. परंतु वर खड्याच्या तोंडाशीं मनुष्यांना पाहून ते आ वासून त्याच्याकडे पाहूं लागले.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकीं]

विक्षिप्त बायको

विक्रमार्कानें आपला हट्ट सोडला नाहीं. तो पुन्हां झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतलें आणि स्मशानाच्या वाटेनें मौनपणें चालूं लागला. तेव्हां प्रेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तूं एवढे परिश्रम करीत आहेस, पण तुला यश कां मिळत नाहीं, हें नाहीं मला कळत. समीर नांवाच्या एका क्षत्रिय तरुणासारखा कांहीं तरी नेम धरून तूं तो नकळत मोडला असावास. तुझी करमणूक व्हावी म्हणून मीं तुला त्याची गोष्ट सांगतों. नीट लक्ष देऊन ऐक." असें सांगून तो गोष्ट सांगूं लागला.

गंधमादन पर्वतानजीक एक क्षत्रिय रहात असे. त्याच्याकडे वडिलोपार्जित थोडें शेत होतें. पण शेतकी त्याच्या वंशांत कोणी

वेताळाच्या गोष्टी

कधीं केली नाहीं. म्हणून पितापुत्र आपल्या क्षत्रिय धर्माला शोभेल असेंच काम करीत. त्याला व त्याच्या तिघां मुलांना नेहमीं कोणत्यातरी मोहिमेवर जावें लागे व युद्ध करीत असतांच सर्वांना त्यांना मरण आलें. त्यांच्या कुटुंबांत शेवटीं उरला काय तो सगळ्यांत धाकटा मुलगा समीर व त्याची आई.

पति व तीन मुलगे अकालीं मरण पावले तेव्हां समीरच्या आईनें विचार केला कीं यापुढें कांहीं तरी दुसरें काम मुलाला शिकवावें आणि करायला लावावें. क्षत्रिय धर्माचें पालन झालें तेवढे आतां पुरें आहे. म्हणून तिनें समीरला शेतकीच्या कामाला लावलें. गाई गुरांना चरायला नेणें, शेणगोठा करणें वगैरे कामें तो करूं लागला. पाहतां पाहतां त्याला विसावें वर्ष लागलें.

आपला मुलगा सुंदर तरणा बांड आहे. त्याला बायको कशी मिळते कोणास ठाऊक? आईच्या मनांत नेहमीं तोच विचार येई.

एकदां समीरनें स्वतःच आईला विचारलें— "आई! मी लग्न करावें का?"

"होय बाळ! लग्न केलेंच पाहिजे. पण तुला सुखी करील अशी मुलगी अजून नजरेस आली नाहीं. तूं पाहिली आहेस का एकादी?" आईनें विचारलें.

"मी तरी कोठें पाहिली आहे?" समीर म्हणाला.

मायलेकांचें असें बोलणें झाल्यानंतर कांहीं दिवसांनीं समीर आपल्या गाईगुरांना चरायला एका सरोवराच्या काठीं घेऊन गेला होता. गुरें चरत होतीं आणि समीर एका झाडाच्या बुंधाला टेंकून डोळे मिटून बसला असतां त्याला गोड आवाजांत कोणी तरी हे शब्द बोलल्याचें ऐकूं आलें—

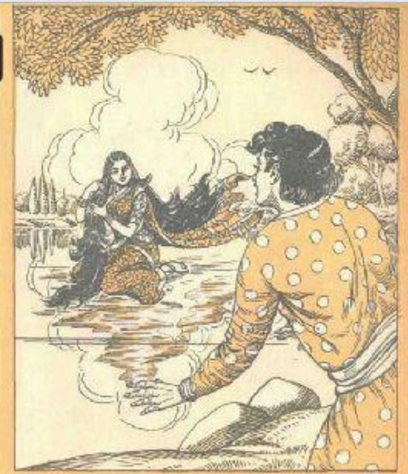
"आहे माया झोंप तुझीही
उघडि नयन स्वप्नें खोटी हीं"

समीर दचकून डोळे उघडून पाहूं लागला तेव्हां आपण स्वप्नतर पहात नाहीं ना असें त्याला वाटलें. कारण त्याला कांहीं अंतरावर पाण्यांत पाय सोडून बसलेली एक अप्सरे-सारखी सुंदर स्त्री दिसली. खांद्यावर पसरलेले काळे भोर व लांब केस सोन्याच्या फणीनें ती विंचरीत होती.

त्याच्या तोंडांतून एक शब्ददेखील उमटला नाहीं. इतकें सौंदर्य त्यानें एकाच जागीं पूर्वीं कधीं पाहिलें नव्हतें. आपण बोललों तर कदाचित ती अप्सरा अदृश्य होईल असें त्याला वाटलें. तरी थोड्या वेळानें थोडा धीर करून तो उठला व आईनें बांधून दिलेली भाकर हातांत घेऊन ती सुंदर स्त्री बसली होती तिकडे गेला व तिला ती भाकरी देण्याच्या हेतूनें त्यानें आपला हात पुढें केला.

"शिळी भाकरी ही जळकी
योग्य पती हा होईल की?"

असें म्हणत जोरानें ती हंसली व तिनें पाण्यांत उडी मारली. ती पुन्हां वर आली नाहीं. तो शुद्धीवर आहे कीं नाहीं, हें कळायला समीरला थोडा वेळ लागला. तो

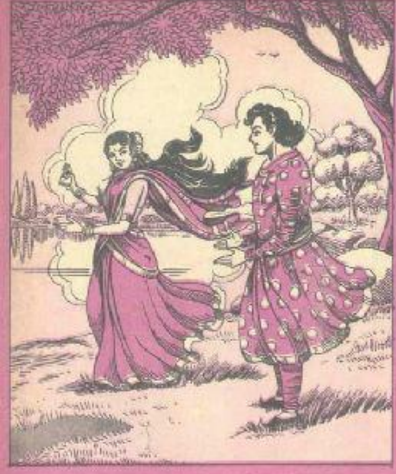

मंत्रमुग्ध होऊन तासन् तास ती बसली होती त्या जागेकडे पहात बसला. संध्याकाळ झाली. घरीं जाण्याची वेळ झाली तेव्हां गुरें गांवाकडे निघालीं. तो पण त्यांच्या पाठोपाठ यंत्रवत चालूं लागला.

घरीं आल्यावर त्याला उदास बसलेला पाहून आईनें विचारलें—"काय झालें रे? असा कां बसला आहेस?"

समीरनें सरोवराच्या काठीं घडलेली सर्व गोष्ट आईला जशीच्या तशी सांगितली.

"तरमग सर्व चूक माझीच आहे तर! मी काल रात्रीं केलेली भाकरीच बांधून

दिली होती. उद्यां पाहाटे उठून तुला ताज्या व छान भाकऱ्या करून देते, बघ." आई म्हणाली.

दुसऱ्या दिवशीं समीर ताज्या भाकऱ्या घेऊन निघाला. गुरांना चरायला सोडून तो त्या झाडाला टेंकून डोळे मिटून बसला. त्याला तो गोड आवाज ऐकूं येतांच त्यानें डोळे उघडून पाहिलें व आईनें करून दिलेली भाकरी घेऊन सरोवराच्या काठीं गेला. भाकरी पाहून ती म्हणाली–

कशी भाकरी खाऊं कची
खुळा पती पण मी का बची ?

असें म्हणत तिनें लगेच पाण्यांत बुडी मारली व संध्याकाळ झाली तरी दिसली नाहीं.

समीरनें घरीं जाऊन घडलेली गोष्ट आईला सांगितली. म्हणाला–"काल तूं जळकी भाकरी दिली होतीस आणि आज कच्ची दिलीस."

"बरें या खेपेस पहा, बाळ!" असें सांगून त्याच्या आईनें तिसऱ्यानें छान भाकऱ्या भाजल्या.

या खेपेस समीरला ती मुलगी सरोवराच्या काठीं दिसली. "ही भाकर खाऊन तूं माझ्याशीं लग्न करून राहशील का? मी तुला फुलासारखी ठेवीन. तूं माझ्याशीं लग्न करून माझ्या घरीं राहायला आलीस तर माझ्यासारखा भाग्यशाली मग कोण असणार?"

छान भाकरी पती चांगला।
आज जीव हा सुखी जाहला ॥

असें म्हणत ती जवळ आली व त्याचा हात धरून काठावर आली. म्हणाली–"मी तुझ्याशीं लग्नाला तयार आहें. परंतु एक अट आहे माझी. तूं विनाकारण मला तीनदां दुखविलेंस तर मी तुझ्याबरोबर राहणार नाहीं. तूं ही अट कबूल केलीस तर ठीक, नाहीं तर मी घरीं निघून जाईन."

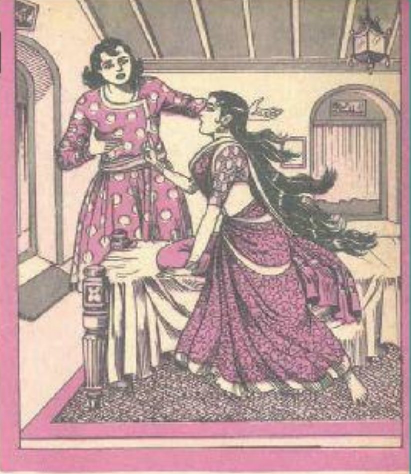
समीर चकित होऊन तिच्याकडे पाहूं लागला. म्हणाला–"मी एकदांतरी कारणाशिवाय कां दुखवीन. हा विचारच मनांत आणवत नाहीं. तुझी अट मला कबूल आहे."

नंतर ती त्याच्याबरोबर त्याच्या घरीं गेली आणि त्याच्याशीं लग्न करून त्यांच्या घरीं राहूं लागली. समीरच्या आईला फार आनंद झाला. पूर्व पुण्याईमुळेंच अशी देवी सून म्हणून मिळाली असावी. असें तिला वाटलें. आपल्या आयुष्यांत ती सुनेला कधीं कोणत्याहि कारणावरून बोलली नाहीं.

तिच्या सहवासांत समीरला स्वर्गसुख काय असतें तेंच अनुभवायला मिळालें. त्याला तीन मुलगे झाले. परंतु त्यांच्या भाग्यानें पाठ फिरविली ती विचित्र तऱ्हेनें.

शेजारणीला एक मुलगी झाली. मुलीच्या बारशाला समीरला पत्नीबरोबर यायला बोलावणें आलें.

तो बायकोला म्हणाला–"मला थोडें काम आहे तें उरकून येतों. तोंपर्यंत तूं आंघोळ वगैरे आटोपून तयार रहा." असें सांगून समीर निघून गेला.

अर्ध्या तासानंतर तो परत आला तेव्हां त्याची बायको जागच्या जागीं बसून होती. समीर आलेला पाहून उठून उभी सुद्धां राहली नाहीं. त्यानें खांदा धरून हलवून विचारलें–"अशी अजून बसली काय आहेस? लवकर तयार हो कीं!"

"तूं विनाकारण मला रागावला आहेस. हें एकदां झालें. मी पहिल्यानें बजावलें होतें, फक्त तीनदां मी सहन करीन." त्याची बायको म्हणाली.

समीरनें तिला विचारलें–"याला तूं दुखविणें समजतेस?"

"नाहींतर काय? आणि तें सुद्धां कारणाशिवाय." बायको म्हणाली.

तेव्हांपासून समीरला बायकोशीं बोलतांना व वागतांना भीतभीत वागावें लागलें. अगदीं फुंकर घालून पाऊल टाकावें लागे.

आणखी कांहीं दिवसांनीं आणखी एकाच्या घरीं लग्न होतें. समीरला सकुटुंब येण्यास बोलावणें आलें. दोघे लग्नाला गेले, नवरामुलगा नवऱ्यामुलीच्या गळ्यांत मंगळ-सूत्र बांधूं लागला तेव्हां समीरची बायको रडूं लागली. समीर जवळच बसला होता. त्यानें तिच्या हातावर हातानेंच हळुवारपणानें खूण करून समजावून सांगितलें, ही रडायची वेळ का? आनंदाची वेळ नव्हे का?"

"तिचें आयुष्य या पुढें बंधनांत दुःखांत लोटलें गेलें म्हणून मी रडत होतें. पुन्हां तूं विनाकारणं मला रागावला आहेस. आणखी तिसऱ्या वेळीं असें कांहीं झालें तर मला नाहीं खपणार." बायको म्हणाली.

संसारांत इतके दिवस सुख उपभोगलें तें आतां संपुष्टांत आलें, असेंच समीरला वाटलें. कारण क्षुल्लक कारणें तिला दुःखी व्हायला पुरत होतीं.

आणखी कांहीं दिवसांनीं गांवांत कोणी तरी वारल्याचें ऐकून समीर बायकोबरोबर त्याच्या दुःखी नातेवाइकाना भेटायला गेला. प्रेताच्या चारीबाजूला घोळका करून लोक रडत होते. तें पाहून समीरची बायको हंसूं लागली. समीर तिच्या पाठीला बोटा-नेंच खूण करून हळूच म्हणाला—"वाईट नाहीं का दिसत हें?"

ती आणखी मोठ्यानें हंसूं लागली. म्हणाली—"जो मेला त्याचे सर्व कष्ट संपले. तो संसाराच्या सर्व बंधनांतून मुक्त झाला. अशा वेळीं रडायचें असतें का?" हेंच तिसऱ्या वेळीं तूं मला कारणाशिवाय दुखविलें आहेस. आतां मी कोणाची बांधलेली नाहीं. असें सांगून ती जी उठली ती सरळ सरोवरांत उडी टाकून अदृश्य झाली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळानें विचारलें—"राजा! समीरच्या बायकोनें असें मूर्ख-पणानें कां वागावें? नुसतें विचारणें म्हणजे रागावणें झालें का? हा हट्टीपणाच नव्हे का? या प्रश्नांचीं उत्तरें माहीत असून तूं दिली नाहींस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याचीं शंभर छकलें होऊन तुझ्याच पायांवर लोळूं लागतील."

विक्रमार्क म्हणाला—"समीरच्या बाय-कोच्या वागण्यांत तिच्या दृष्टीनें विचार केल्यास विक्षिप्तपणा दिसणार नाहीं. ती एक देवी किंवा अप्सरा असून मृत्युलोकीं राहायला तयार झाली होती. समीरवर तिचें प्रेम होतें, पण त्याच्या सुखदुःखाची ती भागीदारीण म्हणून नव्हती. विवाह बंधनांतून मुक्त होण्यासाठीं कांहींतरी सबब तिला हवी होती. तशी अट लग्नापूर्वीच तिनें घालून ठेवली होती. जन्म, विवाह व मृत्यु यांकडे मर्त्य ज्या दृष्टीनें पाहतात त्या दृष्टीनें स्वर्गांतले देव पहात नाहींत. मानव जन्म ही दुःखाची सुरवात, लग्न हें बंधन आणि मृत्यु म्हणजे मुक्ति असें त्यांना वाटतें. शेवटीं ती जी जास्त हंसली त्याचें कारण ती स्वतः संसाराच्या बंधनांतून मुक्त होण्याची संधी मिळाली म्हणून. असा विचार केल्यास तिच्या वागण्यांत विक्षिप्तपणा दिसून येणार नाहीं."

अशा तऱ्हेनें राजाचें मौन भंग होतांच वेताळ प्रेताबरोबर अदृश्य झाला आणि नेहमी प्रमाणें झाडाच्या फांदीला लोंबकळूं लागला.

(कल्पित)

दानाचें रहस्य

एका गांवीं एक गरीब हरिभक्त रहात असे. तो पंचक्रोशींतल्या गांवोगांवीं फिरून हरिकीर्तन करी आणि लोक आनंदानें त्याला जें देत त्यावर त्याचा उदरनिर्वाह चाले. एकदां तो एका गांवीं गेला असतां गांवकऱ्यांनीं त्याचें कीर्तन आपल्या गांवीं करविण्याचें ठरविलें. ते त्या इनामदार नांवाच्या प्रमुख श्रीमंत गांवकऱ्याकडे घेऊन गेले. आणि म्हणाले–"आपल्या गांवीं बुवांचें कीर्तन झालें तर किती बरें होईल? आमच्या हातून जितकी सेवा होईल ती आम्ही करूंच. मग काय विचार आहे?"

इनामदारांना असल्या भजना कीर्तनाची विशेष आवड नव्हती. पण गांवकऱ्यांनीं त्याला एवढा मान दिला तेव्हां ते कबूल झाले. एवढेंच नव्हे. तर बुवांनीं त्यांच्याच घरीं रहावें असा त्यांनीं आग्रह केला.

त्याच दिवशीं इनामदारांच्या घरा-समोरच्या अंगणांत कीर्तनाची तयारी झाली. देवाच्या तसबिरीसमोर एक मोठें तबक ठेवण्यांत आलें. कीर्तनाला येणाऱ्यानीं आपल्या ऐपतीप्रमाणें त्यांत धर्म करावा असा प्रघात होता. कांहीं जणांनीं तबकांत पैसे टाकले. इनामदारांनीं कीर्तन संपल्यावर बुवांचा सत्कार करण्यासाठीं एक शाल व शंभर रुपयांची एक थैली तयार करून ठेवली होती.

त्याच गांवीं लक्ष्मीधर नांवाचा आणखी एक सामान्य श्रीमंत असा गृहस्थ रहात असे. त्यानें आल्याबरोबर बुवांच्या गळ्यांत तीन रुपयांची एक शाल घातली आणि परातींत चार रुपये टाकले. नंतर तो समोर पाहिल्या ओळींत जाऊन बसला.

इनामदार कोण काय धर्म करीत आहेत हें तिरक्या नजरेनें पहात होते. लक्ष्मीधरनेंच तेवढी मोठी रक्कम तबकांत टाकली होती. दहा रुपयापर्यंत सुद्धां कोणाची मजल पोंचली नव्हती. त्यानें मात्र शंभर रुपये देऊन वर एक शाल देणें म्हणजे शिष्टपणा होणार नाहीं का? दहा रुपये व शाल दिली कीं पुष्कळ होईल असें त्यानें मनाशीं ठरविलें.

कीर्तन चालू होतें. इनामदार मध्येंच कांहींतरी महत्वाच्या कामासाठीं म्हणून उठले. त्यांनीं लोंकरी शाल काढून घेऊन तिच्या जागीं एक धोतर, उपरणें आणि शंभराच्या जागीं दहा रुपयांची नोट ठेवून दिली आणि आपल्या जागीं जाऊन बसला.

सुरवाती पासूनच इनामदारांच्या हाल-चालीवर कीर्तनकाराची नजर होती. इनामदारांच्या मनांत उठणारे विचार त्यांच्या चेहऱ्यावर स्पष्ट उमटत होते. इनामदार कीर्तन चालू असतां मध्येंच उठून घरांत कां गेला हें त्याच्या लक्षांत आल्याशिवाय राहालें नाहीं. म्हणून इनामदार पुन्हां आपल्या जागेवर येऊन बसल्यावर कीर्तनकारानें

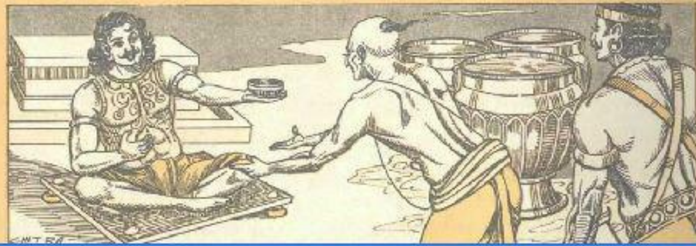
कीर्तनांत एक कथा गोवून सांगितली. म्हणाला–"कर्ण मोठा दानी होता. कोणी दान मागायला आला कीं त्याच्या तोंडांतून कधीं नकार आला नाहीं. तो एकदां स्नानाला जात होता तेव्हां त्याच्या एका सेवकानें येऊन कोणी ब्राह्मण आल्याचें सांगितलें. कर्णानें त्या ब्राह्मणाला आदर-पूर्वक बोलाविलें. तो आला तेव्हां कर्ण डाव्या हातांत तेलाचें सुवर्णपात्र घेऊन उजव्या हातांत तेल ओतून अंगाला लावीत होता.

ब्राह्मण हात जोडून म्हणाला–"महाराज! मी एक गरीब ब्राह्मण आहें. आपल्या रुचेल तें दान आपण करावें."

महादानी कर्णानें त्याच्या डाव्या हातांतलें सुवर्णपात्र दान म्हणून देऊन टाकलें. ब्राह्मणानें आनंदानें तें स्वीकारलें आणि म्हणाला–"महादानी आहां आपण! पण कोणी डाव्या हातानें दान करतो का? असें दान करण्यांत कांहीं गुपित आहे का?"

कर्ण स्मित करून म्हणाला–"दान करतांना हें गुपित प्रत्येकानें लक्षांत ठेवलें पाहिजे. दान द्यायचें तर लगेच देऊन टाकावें. उशीर करूं नये. मी दान केलें तेव्हां हें पात्र माझ्या डाव्या हातांत होतें. मी तें उजव्या हातानें देण्याचा विचार केला असता तर तेवढ्या अवधींत माझा विचार कदाचित बदलला असता. म्हणून मी डाव्या हातानेंच दान केलें."

ही कथा सांगून हरिदास मूळ पदावर आला. इनामदारांना कोणी थोबाडींत मारल्यासारखें वाटलें. त्यांनीं हरिदासाला देऊं केलेलें दान पहिल्यापेक्षां वाढवून दिलें आणि त्यांचा सत्कार करून निरोप दिला.

भोळसट

एका गांवीं एका शेतकऱ्याला तीन मुलगे होते. दोघे मोठे हुशार होते. पण तिसरा थोडा भोळसट होता. वडील वारल्यावर दोघां वडील भावांनीं बापाचा सर्व जमीनजुमला व इस्टेट वांटून घेतली आणि धाकट्याला कांहीं दिलें नाहीं.

"सर्व तुम्हीच घेऊन टाकलेंत आणि मला?" धाकट्यानें विचारलें.

"तूं आहेस खुळा आणि भोळसट. तुझ्याजवळ काय शिलक राहणार?" त्याचें दोघे भाऊ म्हणाले. पण तिसरा ऐकेना. तेव्हां दोघां भावांनीं त्याला एक म्हातारा बैल दिला व म्हणाले–"हा तुझा वांटा."

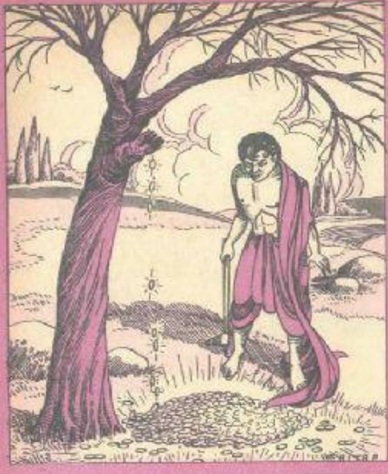
थोड्याच दिवसांनीं शेजारच्या गांवीं आठवड्याचा बाजार होता. बाजाराचें गांव एक जंगला पलीकडे होतें. धाकट्या भावानें आपला बैल विकून टाकण्याचें ठरविलें आणि बैल घेऊन बाजाराच्या गांवीं निघाला.

जंगलांतून जात असतां एका जागीं एक वाळकें झाड होतें. वाऱ्याचा झोंका लागला कीं तें वांके व 'किर किर' असा आवाज होई. धाकटा भाऊ बैल घेऊन त्या झाडा-जवळून जात असतां त्याला तो आवाज ऐकूं आला. त्याला वाटलें, तें झाड कांहीं तरी बोलत आहे. म्हणून त्यानें झाडाला विचारलें–"माझा बैल विकत हवा आहे का तुला?"

झाडाचा पुन्हां 'किर किर' असा आवाज झाला.

"फक्त बीस रुपये. एक किंमत, कमी नाहीं जास्त नाहीं." तो म्हणाला.

पुन्हां 'किर किर' आवाज झाला.

"उद्यां पैसे मिळतील म्हणतोस? वचन देऊन मोडणार तर नाहींस? बरें तर ठेवून घे बैल!" असें सांगून त्यानें त्या झाडाच्या बुंधाला बैल बांधून ठेवला आणि घरीं निघून गेला.

"बैल विकलास का रे?" भावांनीं विचारलें.

"होय, विकला!" धाकटा भाऊ म्हणाला.

"पैसे? किती मिळाले बघूं?" दोघां वडील भावांनीं विचारलें.

"पैसे अजून हातांत आले नाहींत. उद्यां मिळतील वीस रुपये!" धाकटा म्हणाला.

"अरे खुळाच शेवटीं...." दोघे भाऊ हंसून म्हणाले.

दुसऱ्या दिवशीं तो त्या झाडांजवळ गेला तेव्हां तेथें बैल नव्हता.

"माझे पैसे?" त्यानें झाडाला विचारलें.

"किर किर" आवाज झाला.

"उद्यां? म्हणून तर मला राग येतो. बरें तर आणखी एक दिवसाचा अवधी देतों. जर तूं उद्यां पैसे दिले नाहींस तर पहा." असें सांगून तिसरा भाऊ घरीं परत आला.

"मिळाले का रे पैसे?" दोघां भावांनीं त्याला विचारलें.

"नाहीं, उद्यां मिळतील." तो म्हणाला.

"अरे पण तूं बैल कोणाला विकलास, हें तर सांगशील!" दोघांनीं विचारलें.

"रानांतल्या एका वाळक्या झाडाला." तो म्हणाला.

"मूर्ख तो मूर्खच! खुळा!" भाऊ म्हणाले.

तिसऱ्या दिवशीं तो कुऱ्हाड घेऊन झाडाजवळ गेला आणि विचारूं लागला– "बोल, कोठें आहेत माझे पैसे?"

फक्त 'किर किर' असा आवाज झाला.

"पुन्हां तेंच उत्तर? माझ्याजवळ नाहीं चालायच्या तुमच्या गमजा बंचनजी." असें म्हणत त्यानें कुऱ्हाडीचा एक घाव जोरानें झाडावर मारला. त्या एका घावाबरोबर झाडाची फांदी तुटून पडली व सोन्याचीं नाणीं फांदीबरोबर जमिनीवर पडली.

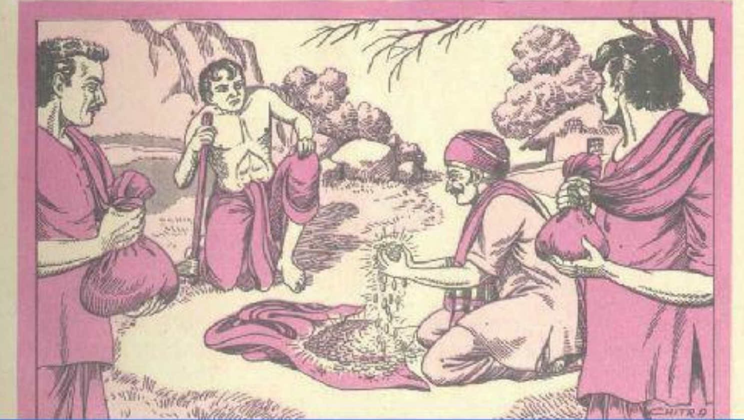
त्या झाडाच्या पोकळींत चोरांनीं सोन्याचीं नाणीं लपवून ठेवलीं होतीं. तिसरा मुलगा त्याला जेवढें ओझें वाहवून नेणें शक्य होतें तेवढें घरीं घेऊन गेला आणि त्यानें तें आपल्या भावांना दाखविलें. एवढें सोनें पाहून दोघे भाऊ चकितच झाले.

"कोठें रे मिळालें तुला एवढें सोनें?" त्यांनीं विचारलें.

"त्या झाडानें माझा बैल विकत घेतला त्याच्या जवळ सोनें आहे. चला, जाऊन घेऊन येऊं या." धाकटा भाऊ म्हणाला. तिघे जंगलांत निघाले. जेवढें सोनें मिळालें त्याचीं तीन गाठोडीं करून तिघे घरीं निघालेले.

वाटेंत त्यांना गांवचा पाटील भेटला "कायरे आहे यांत?" त्यानें तिघांना विचारलें.

"सुरण आणि रताळीं." दोघे मोठे म्हणाले.

"खोटें! सोनें आहे. पाहिजे तर पाहून घ्या." धाकटा म्हणाला आणि त्यानें आपलें गाठोडें सोडून दाखविलें. इतकें सोनें पाहून पाटील थक्कच झाला. तो तिसऱ्याच्या गाठोड्यांतलीं नाणीं दोन्ही हातांत जेवढीं आलीं घेऊं लागला. तें पाहून धाकट्यानें त्याच्या डोक्यांत कुऱ्हाड मारली. पाटलाला तत्काळ जागच्या जागीं मोक्षप्राप्ती झाली.

"अरे मूर्खा! तूं हें काय केलेंस? आतां हें प्रेत कोठें आणि कसें लपवायचें?" दोघे भाऊ घाबरून गेले.

त्यांना दुसरें कांहीं सुचलें नाहीं तेव्हां त्यांनीं प्रेत ओढून नेऊन शेजारच्या एका झोंपडींत नेऊन पुरून टाकलें. परंतु धाकटा भाऊ हें गुपित ओकून टाकणार अशी त्यांना धास्ती वाटत होती. म्हणून ते रात्रीं झोंपडींत गेले आणि प्रेत उचलून नेऊन तेथें एक मेलेला बकरा पुरून ठेवून दिला. पाटलाचें प्रेत त्यांनीं दुसऱ्या जागीं पुरून ठेवलें. दोन तीन दिवसांनीं, पाटील घरीं परतले नाहींत म्हणून चवकशी सुरू झाली. तिसरा भाऊ ज्या कोणाला भेटला त्याला म्हणाला–"पाटील कोठें आहेत हें मला कां नाहीं कोणी विचारीत? मीच लावला त्यांना वाटेला. माझ्या दोघां भावांनीं त्याचें प्रेत पुरून सुद्धां टाकलें. दाखवतों पाहिजे तर."

तो झोंपडींत सर्वांना बोलावून घेऊन गेला आणि जागा दाखवून म्हणाला–"खणा येथें, मिळेल पाटलांचें प्रेत."

गांवकऱ्यांनीं खणून पाहिलें तेव्हां त्यांना तेथ मेलेला बकरा दिसला.

"वेडा आहे झालें...." असें म्हणत गांवकरी निघून गेले.

योग्य दंड

अकबर बादशाहाच्या दरबारीं बिरबला-बरोबर त्याचा एक मित्रपण रहात असे. बिरबलानें बादशाहाची मर्जी लवकरच संपादन केली. म्हणून त्याच्या मित्राला बिरबलाचा हेवा वाटे. बिरबलाची मान खालीं करायला लावून त्याची जागा पटकावण्याचा त्यानें मनाशीं निश्चय केला.

बिरबलाच्या चातुर्याचे पराक्रम ऐकण्यांत बादशाहाला फार आनंद वाटे. म्हणून एकदां बादशाहानें एक प्रश्न सर्वांसमोर टाकला. म्हणाला–"प्रत्येक निरर्थक गोष्टींत कांहीं तरी गूढ अर्थ असतो. हें खरें आहे का?"

लगेच बिरबल म्हणाला–"जी हुजूर, खरें आहे!"

बिरबलाचा मित्र उठून उभा राहाला व म्हणाला–"खोटें आहे! निरर्थक गोष्टींत गूढ अर्थ कोठून निघणार? मी अनेक निरर्थक उक्ती करूं शकेन."

बिरबलाला त्याच्या मित्राचा कावा समजला. त्यानें त्याची खोड मोडण्याचें ठरविलें. म्हणाला–"ऐकूं तर द्या, तुमची निरर्थक उक्ती! मी सांगतों त्यांतला गूढार्थ!"

बिरबलाचा मित्र डोकें खाजवीत जरा खाकरत म्हणाला–"आई बापाच्या पोटीं न जन्मलेल्यानें खूप पिऊन बापाला ठार केलें."

बिरबल फक्त एक क्षणभरच विचार करायला थांबला असेल. म्हणाला–"आपल्या आई बापाला कोणी मारायला जाईल का? असें कोणी केलें तर लोक म्हणतात कीं हा आपल्या आईबापांचा मुलगा नाहीं. आणि

श्री. मो. का. कासार

जो झिंगून वाघाला मारतो त्याला जर कोणी म्हणालें कीं हा आपल्या आईबापांचा मुलगा नाहीं तर त्यांत नवल तें काय ?"

तें उत्तर ऐकून बिरबलाचा मित्र थक्कच झाला. बिरबलाचें उत्तर ऐकून इतर दरबारी टाळ्या वाजवून त्याची वाहवाही करूं लागले तेव्हां त्यानें आणखी एक निरर्थक कोडें घातलें.

"बादशाह शिकारीला चालले असतां एक पक्षी घरट्याकडे जात होता तो बादशाहांना पाहून एकदम पाण्यांत शिरला."

बिरबल जास्त विचार करायला न थांबतां एकदम म्हणाला—"तें बरोबरच आहे. बादशाहांनीं त्याला नेम मारला आणि तो पक्षी पाण्यांत जाऊन पडला."

पुन्हां दरबाऱ्यांनीं टाळ्या वाजवून बिरबलाला शाबासकी दिली. या खेपेस बिरबलाचा मित्र म्हणाला—"गवत पुरेंसें उरलें नाहीं तेव्हां गाढवानें वाघाला लाथा मारल्या. याचा अर्थ काय ?"

"वाघ राजा आहे आणि गाढव नोकर. गाढवाला गवत पुरेंसें नाहीं याचा अर्थ त्याला पगार पुरत नाहीं. म्हणून गाढवानें सिंहाला लाथा मारायला सुरवात केली याचा अर्थ झाला कीं आपले बादशाह आहेत वाघ आणि त्यांचा नौकर म्हणजे माझा मित्र गाढव. त्याला जो पगार मिळतो तो पुरेसा नाहीं. म्हणून तो बंड करण्याच्या विचारांत आहे." बिरबलानें भाष्य केलें.

बिरबलाचा मित्र वारंवार सांगूं लागला कीं स्वप्नांतदेखील त्याच्या मनांत तसा विचार आला नाहीं. परंतु बिरबलानें त्याची अशी खोड मोडली कीं पुढें त्याची वाचाच बंद झाली.

हुन्नर

जयपूरच्या राजाला जयंत नांवाचा एक मुलगा होता. त्याच्या एका जिवलग मित्राचें नांव जयपाल असें होतें. दोघे सकाळीं रानांत शिकारीला जात आणि संध्याकाळीं काळोख पडल्यावर घरीं परत येत. ते शिकारीला जात तेव्हां दोघांचे कपडे इतके साधे असत कीं पाहणाऱ्याला हें कळत नसे कीं राजाचा मुलगा कोण व त्याचा मित्र किंवा नोकर कोण ?

एकदां जयंत व जयपाल शिकार संपल्यावर सायंकाळीं घरीं येत होते तेव्हां जयंतला तहान लागली. गांवाबाहेरच्या एका विहिरीवर दोघे गेले. विहिरीवर गांवच्या मुली पाणी भरीत होत्या. त्यांनीं पाणी प्यायला मागितलें. एका मुलीनें तांब्याभर पाणी भरून पुढें केलें, पण दुसऱ्या एका मुलीनें तिच्या हातांतला तांब्या घेऊन पाणी ओतून टाकलें. नंतर तिनें पुन्हां तांब्या भरला व तो ओतून टाकला. असें सहा वेळां पाणी ओतून टाकून सातव्या वेळीं तिनें तांब्या भरून प्यायला पाणी दिलें.

जयंतनें पाणी पिऊन घेऊन मुलीला विचारलें—"तूं मला पहिल्या तांब्यांतलेंच पाणी प्यायला कां नाहीं दिलेंस ? मला चिडवण्यासाठींच ना ?"

"अपरिचित लोकांना असें चिडवण्याची आम्हांला संवय नाहीं. पाणी फार गार होतें व तुम्ही दुरून दमून आला होतां. थोडें सुस्तावल्यावर पाणी द्यावें म्हणून मी थोडा उशीर लावला." ती म्हणाली.

सौ. कमलाबाई कासार

तिचें उत्तर ऐकून जयंत चकित होऊन तिच्याकडे पाहूं लागला. ती फार सुंदर होती. "तुझें नांव काय ?" त्यानें तिला विचारलें.

"माझें नांव माधवी. माझे वडील धनगर आहेत. पण तुम्ही नांव कां विचारलेंत ?" तिनें विचारलें.

"विचारण्यांत कांहीं चूक झाली का ?" त्यानें विचारलें.

"रागावणार नसाल तर विचारतें, तुम्ही कोण हें आणि तुमचें नांव काय हें कां नाहीं सांगितलेंत ?" माधवीनें विचारलें.

"खरें सांगूं कीं खोटें ?" जयंतनें विचारलें.

"तुम्हांला आवडेल तसें सांगावें." माधवी म्हणाली.

"खरेंच सांगेन. पण आतांच नाहीं. तुला लवकरच कळेल एवढें वचन मात्र देतों." जयंत म्हणाला.

नंतर जयंत व जयपाल आपल्या गांवीं निघून गेले.

माधवीशिवाय दुसऱ्या कोणत्याहि मुलीशीं लग्न करावयाचें नाहीं हें जयंतनें आपल्या मनाशीं ठरवून टाकलें. त्याच्या आई-वडिलांना ती गोष्ट कळली. मुलगा ऐकणार नाहीं हें लक्षांत घेऊन दोघे त्या लग्नाला कबूल झाले.

राजाचे दूत साखरपुडा घेऊन जयपाल-बरोबर माधवीच्या गांवीं गेले आणि माधवीच्या वडिलांना भेटले. म्हणाले–"राजानें तुमच्या मुलीशीं युवराजांचें लग्न करून द्यावें अशी विनंति करण्यासाठीं आम्हांला पाठविलें आहे."

आलेल्या लोकांना खायला फळफळावळ देऊन माधवी गालिचा विणायला जाऊन बसली. तिचे वडील म्हणाले–"हें पहा, तिच्या लग्नाविषयीं आम्हांला नाहीं कांहीं बोलावयाचें. सर्व तिच्या इच्छेवर अवलंबून आहे." असें सांगून त्यानें माधवीला बोलाविलें.

जयपालनें तिला बरोबर आणलेलीं वस्त्राभूषणें दाखविलीं आणि म्हणाला–"महाराजांनीं हीं तुला द्यायला आम्हांला पाठविलें आहे."

तिनें त्या वस्त्रांभूषणांकडे उपेक्षेनें पहात विचारलें–"महाराजांची माझ्यावर एवढी कृपा होण्याचें कारण ?"

"राजकुमार जयंत यांना तूं एकदां प्यायला पाणी दिलें होतेंस आठवतें का ? युवराजांशीं तुझें लग्न व्हावें म्हणून महाराजांनीं ही भेट तुझ्याकडे पाठविली आहे." जयपाल म्हणाला.

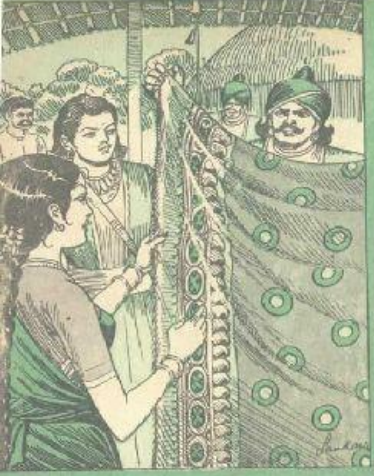
"म्हणजे मी त्या दिवशीं प्यायला पाणी दिलें तें युवराजांना का ? ते आहेत तसे सुंदर. पण त्यांना कांहीं कामधंदा येतो का ?" माधवीनें विचारलें.

"ते युवराज आहेत. सर्व कामधंदा करणारे त्यांचे सेवक व दास आहेत. म्हणून त्यांना कामधंदा शिकण्याची अगर करण्याची काय गरज ?" जयपालनें विचारलें.

"असेल! पण काळवेळ कशी येईल हें कोणाला माहीत आहे का ? आज जो राजा आहे उद्यां तो रंक होऊं शकतो. म्हणून राजा असो कीं रंक, प्रत्येकाला कांहीं तरी हस्तव्यवसाय आला पाहिजे. युवराजांशीं मी लग्नाला तयार आहें, परंतु ज्याला एकहि हस्तव्यवसाय माहीत नाहीं अशा तरुणाशीं मी लग्नाला तयार नाहीं. युवराजांना माझ्या वतीनें माफ करायला सांगा." माधवी म्हणाली.

राजदूतांनीं माधवी जें म्हणाली तें जाऊन सांगितलें. तें ऐकून राजा व राणीला फार

आनंद झाला. त्यांना वाटलें कीं आतां जयंत हा मूर्खपणा सोडून राजघराण्याला साजेल अशा राजकन्येशीं विवाहाला तयार होईल.

परंतु जयंत म्हणाला—"माधवी जें म्हणाली तें खरें आहे. मला पण एक हस्तव्यवसाय शिकून घेतला पाहिजे."

राजानें आपल्या प्रधानांशीं सला करून ठरविलें कीं मुलानें कलाबतूचें काम शिकावें.

दूरदूरच्या देशांतून कलाबतूच्या कामांत हुशार लोकांना आणण्यांत आलें. त्यांनीं जयंतला कलाबतूचें रेशमाच्या कापडावर जरीचें काम कसें करावयाचें हें शिकवून दिलें. कांहीं दिवसांनीं त्यानें स्वतःच्या हातानें कलाबतूचें काम करून प्रेमाची भेट म्हणून एक सुंदर वस्त्र जयपालच्या हातीं माधवीकडे पाठविलें.

"ज्याच्या हातांत हें कसब आहे त्याच्या बरोबर कोणत्याहि परिस्थितींत आयुष्य घालविण्यांत भय वाटण्याचें कारण नाहीं." माधवीनें तें वस्त्र स्वीकारून लग्नाला आपला होकार कळविला.

यथावेळीं दोघांचा विवाह थाटामाटानें पार पडला.

या विवाहानंतर जयपाल कोठे तरी निघून गेला. त्याचा पुष्कळ शोध लावण्यांत आला, परंतु शोध लागला नाहीं.

कांहीं दिवसांनीं वृद्धापकाळीं महाराजांना देवाज्ञा झाली. पिकलेलें पान गळून पडलें. जयंत गादीवर बसला.

एकदां माधवी आपल्या पतीला म्हणाली—"तुम्ही गादीवर बसलांत म्हणून महाराज झालांत. परंतु राज्यकारभाराची किंवा प्रजा कशी सुखी होईल याची तुम्हांला माहिती आहे का? तुमचे प्रधान आणि कारभारी सांगतील तें खरें. तें तुम्हांला नेहमीं हेंच सांगणार कीं राज्यांत सर्वत्र शांतता नांदत आहे व प्रजा सुखी आहे. म्हणून वेष पालटून, कधीं साधूचा, कधीं भिकाऱ्याचा व कधीं व्यापाऱ्याचा वेष धारण करून गुप्तपणें राज्यांत फिरून खरी वस्तुस्थिति ओळखून घेतली पाहिजे."

"तुझें म्हणणें बरोबर आहे, माधवी! मी साधा पोशाख करून शिकारीला जात असे तेव्हां गांवकरी कसे मोकळेपणें माझ्याशीं बोलत. परंतु आतां मी नांवापुरता राजा आहे. खरा कैदीच आहें. मी निघून गेलों तर राज्य कोण संभाळणार?" जयंतनें विचारलें.

"तुम्ही मुळींच काळजी करूं नका. याशिवाय महाराज राजवाड्यांत नाहींत हें प्रधानांना व इतर अधिकाऱ्यांना कळून देण्याचें कारणच काय?" माधवी म्हणाली.

जयंत शेतकऱ्याचा पोशाख करून राज्यभर प्रजेच्या सुख दुःखाची कहाणी कळावी म्हणून निघाला. तो एका जागीं ओट्यावर बसला असतां तेथें एक वृद्ध साधू आला. त्या म्हाताऱ्याबरोबर त्याचे पुष्कळ शिष्य होते. समोर कांहीं नोकर "बाजूला व्हा, बाजूला व्हा!" असें म्हणत येत होते. कांहीं लोक त्या वृद्ध माणसाची चरणरज कपाळाला लावून नमस्कार करीत होते.

त्यानें बरोबर येणाऱ्या लोकांना विचारलें "कोण बुवा आहेत हे?"

"तुम्ही इतक्या थोर पुरुषाला ओळखत नाहीं? कालीमातेच्या देवळांतले पुजारी, एक महात्मा आहेत. पायाखालीं कीड मुंगी चिरडून मरेल म्हणून जमिनीवर पायच ठेवीत नाहींत. योगबलानें अधांत्री चलतात. त्यांना म्हणून शक्तियोगी म्हणतात." तो शिष्य म्हणाला.

शक्तियोगी ओट्याजवळ आला. नोकरांनीं पहिल्यापासून अंथरून ठेवलेल्या मऊ मखमली गादिच्यावर तो विश्रांति घेऊं लागला.

लोक घोळका करून चारी बाजूला जमा झाले व साष्टांग नमस्कार करूं लागले.

जयंत पण सर्व लोकांना बाजूला सारीत पुढें गेला. शक्तियोगीनें नवा मनुष्य आल्याचें ओळखलें आणि त्याला विचारलें—"कोण रे बाबा तूं? काय काम करतोस?"

"मी दूरचा राहणारा आहें. कामाच्या शोधार्थ निघालों आहें." जयंत म्हणाला.

"कामच हवें ना? माझ्याबरोबर चल," शक्तियोगी म्हणाला. जयंत वाट पाहूं लागला. शक्तियोगीनें आपल्या एका दोघां शिष्यांच्या कानांत कांहीं तरी सांगितलें. ते लगेच निघून गेले आणि मजुरांच्या डोक्यावर कांहीं माल घेऊन परत आले.

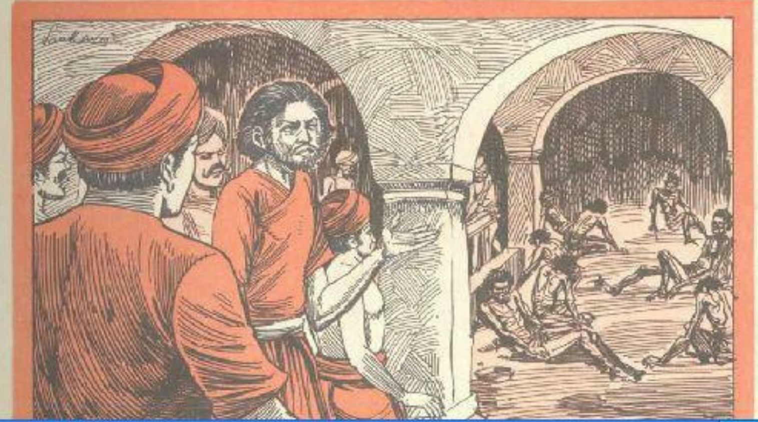
नंतर शक्तियोगीनें त्याच्या दर्शनार्थ आलेल्या भक्तजनांना आशीर्वाद दिला आणि मजुरांना बरोबर यायला सांगून शिष्यांसह निघाला. जयंतपण बरोबर गेला. कांहीं वेळानें ते गांवाच्या बाहेर एका छोटेखानी किल्ल्यांत शिरले. कोटाचें दार तसें जंगी होतें. शक्तियोगीनें एका मोठ्या किल्लीनें दाराचें कुलूप काढलें.

कोटाच्या आंत एक देऊळ होतें. त्याच्या चारी बाजूला खोल्या होत्या. मजुरांनीं सर्व माल देवळाच्या अंगणांत उतरविला. शक्ति योगी देवळामागें त्या मजुरांना व जयंतला बोलावून घेऊन गेला. नंतर त्यानें एक लोखंडी दार उघडून सर्वांना आंत जायला सांगितलें. "काय करायचें तें मी आंत गेल्यावर सांगतों." असें सांगून सर्व आंत गेल्यावर शक्तियोगीनें दार बाहेरून बंद करून कुलुप लावलें.

आंत काळोख होता. त्या भुयाराच्या वाटेनें कांहीं अंतर चालत गेल्यावर त्यांना नदीच्या काठीं उतरणीवर दूर एक टिमटिम जळत असलेला दिवा दिसला. त्याच वेळीं एक काळी आकृति मध्यें उभी असलेली त्यांना दिसली. जयंतनें जवळून ती आकृति पाहली—अस्थिपंजरासारखा एक पुरुष होता तो.

"या माझ्याबरोबर!" असें सांगून तो मनुष्य सर्वांना जमिनींतल्या निरनिराळ्या गुहांत घेऊन गेला. तें दृश्य पाहून जयंतला नरकलोकाची जणुंकांहीं आठवण झाली. एका गुहेंत प्रेतें पडली होतीं. दुसऱ्या एका गुहेंत कित्येक लोक निरनिराळीं कामें करीत होते. सर्व मृत्यूच्या दारांतच जणुंकांहीं उभे होते.

अस्थिपंजरासारखा तो मनुष्य म्हणाला—"तो पुजारी नसून राक्षस आहे. तुम्हांला त्यानें फसवून या गुहेंत पाठविलें तसें आम्हांला पण आंत पाठविलें होतें. मला येथें येऊन कित्येक वर्षें लोटलीं. माझ्या-बरोबर आलेले सर्व एकामागून एक तडफडून मरून गेले. हा राक्षस पुजारी ज्या लोकांना काम येतें आणि ज्यांना येत नाहीं अशा दोन्ही प्रकारच्या लोकांना धरून आंत सोडतो. काम करणाऱ्यांकडून ढोरासारखें काम करून व त्यांच्यावर मारहाण करून त्यांचा जीव घेतो. ज्यांना

काम येत नाहीं त्यांना ठार करून तो व शिष्य सर्व मिळून खाऊन टाकतात. हा व त्याचे शिष्य नरभक्षक आहेत."

त्याचें बोलणें ऐकत असतां जयंतनें त्याला ओळखलें. तो त्याचा मित्र जयपाल होता. आश्चर्याचा व दुःखाचा धक्का लागून तो मरून जाईल या भीतीनें जयंतनें त्याला स्वतःची ओळख दिली नाहीं.

इतक्यांत कोणी तरी आल्याची चाहूल लागली. पुजारी सशस्त्र लोकांबरोबर गुहेंत आला होता. "आतां नवा आलेला तूंच नव्हे का ?" पुजाऱ्यानें विचारलें.

"होय, धर्म प्रभो...." जयंत म्हणाला.

"तुमच्यापैकीं कोणाला विशेष कांहीं हुनर म्हणजे हस्तव्यवसायाची माहिती आहे ?". पुजाऱ्यानें विचारलें.

"आम्हां सर्वांना एक न एक हुनर येते. मला कलाबतूचें काम येतें. मी कलाबतू काढलेल्या एकेका वस्त्राची किंमत एकेक लाख रुपये मिळते." जयंत म्हणाला.

"खरेंच ?" पुजाऱ्यानें विचारलें.

"आपण स्वतःच पाहिजे तर पहावें." जयंत म्हणाला.

"बरें तर तुला या साठीं कोणकोणता माल पाहिजे ?" पुजाऱ्यानें विचारलें.

जयंत म्हणाला–"आम्हीं शाकाहारी आहों. म्हणून आमच्या जेवणाची तशी व्यवस्था करण्याची कृपा करावी."

पुजाऱ्यानें त्याप्रमाणें त्याच्या व त्याच्या बरोबरच्या लोकांसाठीं जेवण पाठविलें. जयंतनें तें आपल्याबरोबर आलेल्या इतरांना, एवढेंच नव्हें तर जयपाल व पूर्वींच्या लोकांनापण खायला वांटून दिलें.

पुजाऱ्यानें शाली विणायला आवश्यक त्या सर्व वस्तू आणून दिल्यावर जयंतनें शालींवर सुंदर चित्रें तर काढलींच त्याच

बरोबर आपला संदेश गुहेच्या बाहेर कळेल अशा तऱ्हेनें युक्तीनें विणून ठेवला.

पुजारी आला व त्यानें ती अद्भुत शाल पाहून जयंतच्या कौशल्याची पुष्कळ स्तुति केली.

"सोन्याच्या किंमतीनें ही शाल विकतां येईल. त्यांत पारखी लोकांच्या हातीं ही लागली तर या शालीची किंमत दहापट मिळाल्याशिवाय राहणार नाहीं. माधवी राणीला या कलेची पारख फार चांगली आहे." जयंत पुजाऱ्याला म्हणाला.

पुजाऱ्याला परमानंद झाला. त्याचा लोभ इतका वाढला कीं कोणाला न सांगतां तो स्वतःच शाल घेऊन राजवाड्यांत गेला.

नोकरांनीं राणीला येऊन सांगितलें कीं एक मनुष्य एक अनमोल शाल विकायला घेऊन आला आहे. राणीनें त्याला आंत बोलाविलें.

तिनें ती शाल नीट उघडून सुद्धां पाहिली नाहीं. फक्त किंमत विचारली.

"महाराणी ! सोन्याहून शंभरपट किंमत आहे या शालीची. आपण काम पाहिलेंत तर माझें म्हणणें खरें वाटेल आपल्याला. आपल्याला या कामाची पारख आहे,

म्हणून मी इतका दूर आलों आहें." पुजारी म्हणाला.

माधवीनें चकित होऊन शाल उघडून पाहिली. तिची नजर राजानें पाठविलेल्या संदेशावरच प्रथम पडली.

तो गुप्त संदेश असा होता–

"प्रिय माधवी ! मी तर नरकांतच सांपडलों आहें. ही शाल आणणारा एक यमदूत आहे असें समज. जयपाल पण येथेंच येऊन फंसला आहे. शक्तिपाद गांवाच्या पूर्वेला एका बालेकिल्ल्याच्या आंत गुहेंत आमचा शोध केल्यास आमचा

शोध लागेल. नाहीं तर मरण निश्चित आहे. तुझा—जयंत."

तो संदेश वाचून माधवीच्या पोटांत धस्स झालें. ती बराच वेळ त्या शालीवरचा तो संदेश चकित होऊन पहात राहली. पुजाऱ्याला वाटलें कीं राणी कौतुक करीत असावी. नंतर स्वतःला सावरून ती म्हणाली—"तूं म्हणालास तेवढीच याची किंमत लावणें चुकीचें ठरेल. मी त्याहून जास्त किंमत द्यायचें ठरविलें आहे." असें सांगून तिनें प्रधानांच्या नांवीं एक पत्र लिहून नोकराला दिलें व म्हणाली—"हें पत्र व या माणसाला प्रधानांकडे घेऊन जा."

पुजारी नोकराबरोबर प्रधानांकडे गेला. प्रधानानें माधवीचें पत्र वाचून पुजाऱ्याला कैद करून तुरुंगांत टाकलें.

नंतर माधवीनें ससैन्य शक्तिपाद नगराच्या पूर्वेला असलेल्या देवळाला वेढा घालून सर्व शिप्यांना कैद केलें आणि गुहेचें दार उघडवून पुजाऱ्याच्या हातीं सांपडलेल्या सर्व निरपराध लोकांना सोडविलें.

तेव्हां जयपालानें जयंतला ओळखलें. तो म्हणाला—"आज माधवी देवीनें आपल्या सर्वांना वांचविलें."

जयंत म्हणाला—"मित्रा! तिनें मला लग्नापूर्वींच नाहीं का वांचविलें होतें? कांहीं कामधंदा येत असल्याशिवाय माझ्याशीं ती लग्नाला तयार नव्हती. मी जें कला कुसरीचें काम शिकलों तेंच आज उपयोगी पडलें." जयंत म्हणाला.

नंतर जयंत व माधवी सर्व लोकांना बरोबर घेऊन राजधानींत परत आले. त्यांच्या राज्यांत सर्व प्रजा सुखी झाली.

अढळ प्रेम

विक्रमपूरच्या राजाला एकच एक मुलगा होता. त्याचें नांव धीरमती असें होतें. तो स्वभावानें उदार. शांत व सर्वगुण संपन्न होता. परंतु क्षत्रियोचित युद्ध प्रेम, व शस्त्रास्त्र कौशल्य त्याच्या अंगीं नव्हतें.

विक्रमपूरच्या एका मांडलिक राजाला मंजरी नांवाची एक रूपवती कन्या होती. ती त्याची दत्तक पुत्री होती. ती लहान होती तेव्हांपासूनच धीरमती तिच्याबरोबर खेळत असे. पुढें त्या बालप्रेमाला प्रणय रूप मिळालें.

परंतु एखाद्या सामान्य सामंत राजाच्या मुलीशीं लग्न करून मुलानें आपली मान खालीं करविलेली राजाला कशी खपणार? तरी धीरमतीनें बापाला निक्षून सांगितलें कीं मंजरीशीं लग्न होणें शक्य नसेल तर मला लग्न करावयाचें नाहीं.

तें ऐकून राजाला राग आला. तो मंजरीच्या बापाला बोलावून म्हणाला—"तुम्ही मुलीला दूर कोठेंतरी पाठवून द्या. ती पुन्हां डोळ्यासमोर आली तर मी तिला जिवंत जाळून टाकीन."

तो सामंत राजा बिचारा घाबरला. त्यानें आपल्या मुलीला एका अंधार कोठडींत बंद करून ठेवलें मुलीजवळ तिच्या सेवेला त्यानें एका म्हातारीला ठेवून दिलें. मंजरी बरेच दिवस दिसली नाहीं तेव्हां धीरमतीनें सामंत राजाजवळ जाऊन तिच्याविषयीं चवकशी केली. तेव्हां तो म्हणाला—"महाराजांनीं तुमची दोघांची कधीं भेट होऊं देतां कामा नये असें मला बजावून सांगितलें आहे."

श्री सा. ना. पडवळ

तें ऐकून धीरमती कांहीं उत्तर दिल्या-शिवाय निघून गेला. तो एकांतांत राहूं लागला. त्याच सुमारास विक्रमपूरच्या किल्ल्यावर केशवपूरच्या राजानें स्वारी केली. तेव्हां धीरमतीच्या वडिलांनीं मुलाला रागावून म्हटलें—"तिकडे शत्रूनें किल्ल्याला वेढा दिला आहे आणि तूं एकांतांत रडत बसला आहेस. एका राजपुत्राला हें शोभत नाहीं."

"माझें लग्न मंजरीशीं होणें शक्य नसेल तर राजधानी शत्रूनें जिंकली काय आणि जाळून टाकली काय मला सारखेंच." धीरमती म्हणाला.

"तुझ्यासारख्या मूर्खानें एका खालच्या कुळांत जन्मलेल्या मुलीशीं लग्न करण्यापेक्षां शत्रूनें राजधानी जिंकून जाळून टाकलेलीच बरी." राजा रागाच्या भरांत बोलून गेला. असें सांगून तो जाऊं लागला तेव्हां धीरमतीच्या मनांत एक विचार आला व तो उघड राजाला म्हणाला—"मी एका अटीवर रणांगणावर जायला तयार आहें. युद्ध करून परत आल्यानंतर मला मंजरीशीं फक्त एकदांच भेटण्याची परवानगी मिळाली पाहिजे." राजानें तें कबूल केलें.

धीरमतीला आनंद झाला. लगेच तो शस्त्रास्त्र धारण करून घोड्यावर बसून युद्धाला निघाला. त्यानें सैन्याची वाट पाहिली नाहीं. सैन्य मागून आलें. शत्रूनें एकटा घोडेस्वार येत असलेला पाहून त्याला अडविलें आणि कैद केलें. त्याला निःशस्त्र करून त्याला आपल्या राजासमोर उभें केलें.

जो धीरमती शत्रूला जिंकून मंजरीची भेट कुठें अन कुठें होईल हें स्वप्न पहात होता, शत्रूच्या हातीं स्वतः कैद झाला.

"हा विक्रमपूरचा युवराज आहे. याचा शिरच्छेद करावा." अशी राजाची आज्ञा झाली.

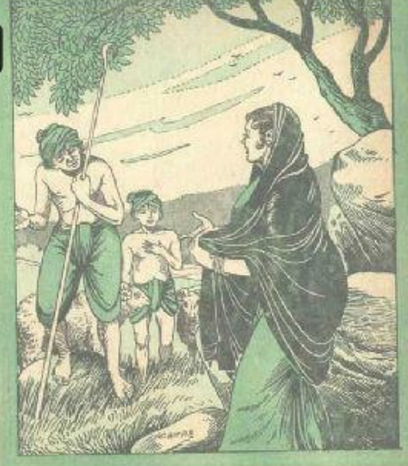
तें ऐकून धीरमतीला एकाएकीं अवसान चढलें. त्यानें एका शिपायाच्या कमरेची तलवार उपसून कैद करणाऱ्या शिपायांना ठार करून व स्वतःची सुटका करून घेऊन आपल्या राजधानीकडे भरधांव घोडा सोडला.

अनायास हातीं आलेला शत्रू असा पळून जात असलेला पाहून शत्रू राजाला पण उत्साह चढला व तो घोड्यावर बसून त्याचा पाठलाग करीत निघाला. धीरमतीनें शत्रुराजाला घोड्यावरून खालीं ओढलें आणि त्याची तलवार काढून आणि त्याला निःशस्त्र करून कैद केलें आणि ओढीत आपल्या राजधानींत घेऊन गेला. युद्ध संपलें.

"मी आपलें काम पुरें केलें आहे. आतां आपलें वचन पुरें करावें" अशी विनंति धीरमतीनें वडिलांजवळ केली.

"असलीं वचनें पालन करण्याची गरज नसते." बापानें उत्तर दिलें.

लगेच धीरमतीनें शत्रुराजाला बंधन मुक्त केलें व स्वतःचा घोडा देऊन म्हणाला—"मित्रा! शूर वीर आहेस तूं....! स्वदेशीं जा. समज आपली कधीं भेटच झाली नव्हती. तूं मला कैद केलें नव्हतेंस कीं मी तुला कैद केलें नव्हतें."

राजाला मुलाचा हा उर्मटपणा व अशिष्टपणा मुळींच आवडला नाहीं. त्यानें त्याला कैद करून अंधार कोठडींत टाकलें.

ही गोष्ट राजधानीभर पसरली. मंजरीला पण कळली. तिनें राजधानी सोडून जाण्याचें ठरविलें. काळोख्या रात्रीं काळी शाल अंगावर घेऊन ती कोणाला कळविल्या-शिवाय नगराबाहेर निघून गेली. ती एका जंगलांत जाऊन एका झाडींत कोणाला दिसणार नाहीं अशा बेतानें पडून राहाली. तिला झोंप लागली. ती उठली तेव्हां तिला

कांहीं धनगरांची मुलें दिसली. तिनें त्यांना विचारलें–"तुम्ही रोज इकडे येतां का? या देशाचे युवराज कधीं शिकारीला या बाजूला आले तर सांगा कीं येथें त्यांना चांगली शिकार मिळेल."

धनगरांनीं होकार दिल्यावर मंजरी खोल जंगलांत निघून गेली. तेथें एक झोंपडी बांधून ती युवराजांची वाट पहात राहूं लागली.

आपली एकुलती एक व ती सुद्धां दत्तक मुलगी नाहींशी झालेली पाहून सामंत राजाच्या हृदयाला धक्काच बसला. तो राजाला म्हणाला–"महाराज! माझी मुलगी कोठें निघून गेली तें त्या देवालाच माहीत. आतां तुम्हीं विनाकारण युवराजांना कैदेंत डांबून कां ठेवीत आहां?"

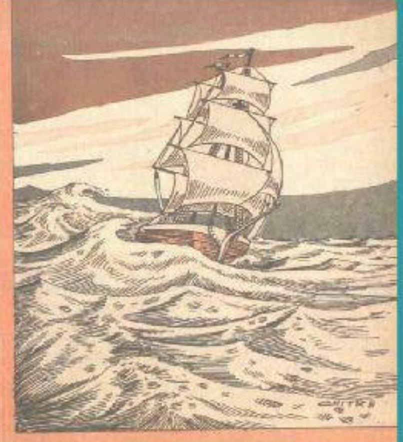
तेव्हां राजानें मुलाला कैदेंतून सुटका दिली. तो घोड्यावर बसून जंगलाकडे निघाला. त्याला तीं धनगराचा मुलें भेटलीं. त्यांनीं त्याला विचारलें–"देशाचे युवराज आपणच का? या जंगलांत एक स्त्री आहे तिनें आपल्याला एक निरोप सांगायला आम्हांला सांगितला होता. तुम्हाला या जंगलांत चांगली शिकार मिळेल."

मंजरीनेंच तो निरोप सांगितला असावा हें ओळखून धनगरांनीं दाखविलेल्या दिशेनें तो जंगलांत गेला. आणि मंजरीच्या झोंपडींत आला. कित्येक वर्षांनीं त्यांची ही भेट झाली होती. म्हणून दोघांना परमानंद झाला. परंतु तेथें राहणें धोक्याचें होतें. मंजरी म्हणाली–"महाराज आपला शोध काढीत इकडे आले व त्यांना मी आपल्या बरोबर येथें रहात असल्याचें कळलें तर ते मला जिवंत जाळल्याशिवाय राहणार नाहींत."

दुसऱ्या दिवशीं मंजरीला घोड्यावर बसवून धीरमती समुद्रकाठीं निघाला. सुदैवानें त्यांना गजद्वीपाकडे जाणारें एक जहाज दिसलें. दोघे त्यांत बसून गजद्वीपांत गेले. तेथल्या राजाचे अतिथि म्हणून दोघांना कांहीं दिवस आराम मिळाला.

इतक्यांत व्याघ्रद्वीपाच्या राजानें ससैन्य स्वारी करून गजद्वीप लुटलें. त्यांनीं गजद्वीपाच्या राजाचा खजिना लुटला आणि राजवाड्यांतल्या स्त्रीपुरुषांना कैद करून घेऊन गेले. मंजरी व धीरमतीपण व्याघ्रद्वीपाच्या हातीं कैद झाले. सेनापतीनें मंजरीला एक खास नजराणा म्हणून व्याघ्रद्वीपाच्या राजासमोर नेऊन उभी केली. राजानें तिला आपल्या खास जहाजांत बसवून घेतलें. व्याघ्रद्वीपाचें सर्व आरमार गजद्वीपाहून व्याघ्रद्वीपाकडे निघालें. वाटेंत मोठें वादळ आलें आणि धीरमतीचें जहाज इतर जहाजांपासून दूर वाहून गेलें. विक्रमपुरानजीकच्या एका खडकावर आदळून तें जहाज फुटलें.

काठावर आल्यानंतर धीरमतीला कळलें कीं त्याच्या वडिलांना देवाज्ञा झाली आहे आणि युवराजांचा शोध चालू आहे. म्हणून तो सरळ राजधानींत गेला आणि तेथें थाटामाटानें त्याचा राज्याभिषेक झाला.

सुदैवानें मंजरीचें जहाज फुटलें व मंजरीपण विक्रमपूरच्या किनाऱ्यालाच येऊन लागली. तिला तो सर्व प्रदेश ओळखीचा भासला. ती व्याघ्रराजाला तसें म्हणाली देखील. व्याघ्रराजानें तिच्या विषयीं जास्त चवकशी केली तेव्हां त्याला कळलें कीं ती दुसरी कोणी नसून त्याची स्वतःचीच मुलगी आहे. पंधरा वर्षांपूर्वीं तिला जांचेगिरी करणाऱ्यांनीं पळवून नेलें होतें. त्यांच्या हातून सामंत राजानें तिला वांचविलें होतें व आपली दत्तक पुत्री म्हणून वाढविलें होतें. आपली हरविलेली मुलगी परत मिळाली

म्हणून व्याघ्रराजानें स्वदेशांत गेल्यावर मोठा समारंभ केला. त्यानें खास दरबार बोलावून मुलीकरितां योग्य वर शोधून आणावयास दरबाऱ्यांना सांगितलें.

आईवडिलांची भेट झाली याचा मंजरीला मुळींच आनंद वाटला नाहीं. धीरमतीचा विरह तिला असह्य वाटत होता. म्हणून एके दिवशीं वेष पालटून व पुरुषवेष धारण करून ती राजवाड्याबाहेर पडली आणि व्यापाऱ्यांच्या जहाजांत बसून एका द्वीपावरून दुसऱ्या द्वीपांत जात विक्रमपूरला आली. त्या देशांत आल्यावर तिला कळलें कीं धीरमतीच आतां राजा झाला आहे. राजाची भेट काय वाटेल तें झालें तरी घ्यायची असें मनाशीं ठरवून ती राजवाड्यांत गेली आणि एक प्रेमगीत म्हटलें. तें गीत ऐकून धीरमतीला आनंद झाला. तो धांवत आला आणि विचारूं लागला—"तर मग मंजरीचा विवाह कोणाशीं झाला?"

"मंजरी कोणाशीं विवाह करणार?" पुरुषवेषांत असलेल्या मंजरीनें उत्तर दिलें.

"तरमग ती आपल्या प्रियकराच्या भेटीला कां नाहीं येत? तो तरी आणखी कोणाशीं लग्न करील का?" धीरमती दुःखी होऊन म्हणाला.

"म्हणूनच तर मंजरी आपल्या प्रियकराला भेटण्यासाठीं सप्त समुद्र पार करून आली आहे." असें सांगून मंजरी डोक्याचें पागोटें फेंकून देऊन आपल्या प्रियकराला भेटली.

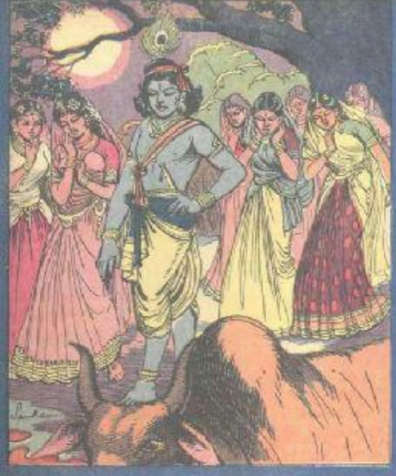
धीरमतीच्या आनंदाला पारावार नव्हता. दोघांचें लग्न झालें. तिला आपली राणी करून घेऊन धीरमतीनें अनेक वर्षें राज्य केलें.

कृष्णावतार

कृष्ण वयांत आल्यावर त्याच्या सौंदर्यावर गांवांतल्या तरुण मुली मुग्ध झाल्या. तो पावा वाजवूं लागला कीं त्या देहभान विसरून जात. आई, वडील, पति किंवा इतर नातेवाइकांच्या सांगण्याकडे किंवा रागावण्याकडे दुर्लक्ष करून लोहचुंबकासारख्या त्या बासरीच्या गोड आवाजाकडे आकर्षिल्या जात. त्याच्या बरोबर त्या बनविहार करीत. त्यांच्याबरोबर कृष्ण रासक्रीडा करी. लपंडाव खेळे. तो त्यांच्याच संगतींत नेहमीं राहूं लागला.

एकदां मध्यरात्रीच्या सुमारास गवळणींबरोबर रासनृत्य चालू असतां अरिष्ट नांवाचा एक राक्षस एका सांडाचें रूप घेऊन कृष्णाला मारायला आला. सांड येत असलेला पाहून सर्व गोपिका घाबरून गेल्या आणि कृष्णाच्या मागें येऊन उभ्या राहाल्या. त्यानें सर्वांना समजावून सांगितलें कीं घाबरण्याचें मुळींच कारण नाहीं आणि त्यानें त्या सांडाचीं दोन्हीं शिंगें इतकी घट्ट धरलीं कीं त्याला जागचें हालतां येईना. नंतर त्याची मान पिळवटून कृष्णानें त्याला दूर ढकललें. तो सांड भडभडा ओकला आणि पडल्या जागीं ठार झाला. तेव्हां गोपिकांनीं कृष्णाला चारीबाजूंनीं घेरलें आणि त्याच्या शौर्याची स्तुति करूं लागल्या.

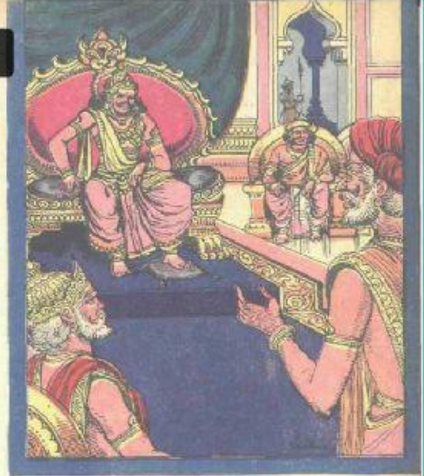
कृष्ण इकडे आनंदमग्न असतां तिकडे कंसाला चैन पडत नव्हतें. रात्रंदिवस तो कृष्णाला पाण्यांत पाही. भीतीनें व काळजीनें तो अर्धा झाला.

एकदां त्यानें आपल्या दरबारांत उग्रसेन, वसुदेव, सत्यक, अंधक, कंपक, दासक, विभृथ, वपु आणि यदु यांना आणि पंचप्रमुखांना बोलविलें आणि म्हणाला– "तुम्ही सर्व विद्वान आहां. मोठमोठे प्रश्न तुम्ही सोडविले आहेत आणि मला मदत करण्याचें व्रत घेतलें आहे. परंतु मी एका मोठ्या संकटांत पडलों असून सुद्धां तुम्ही चुप्प कां हें नाहीं कळत मला. नंद गवळ्याचा पोर मला ठार करण्याची तयारी करीत आहे. तो नित्य वाढत आहे व त्याचा वाढता पराक्रम पाहून मला भीति वाटत आहे. तो वायुभक्षण करून मोठा झाला आहे व माझ्या राज्यांत विषवृक्षासारखा नित्य वाढत आहे. तो असा कसा काय वाढत आहे हें नाहीं मला समजत ! वाऱ्या-बरोबर मेघ जसे वेगानें भयंकर रूप धारण करतात तसा तो रोज वाढत आहे."

नंतर कंसानें कृष्णाच्या पराक्रमाचें व त्यानें जे निरनिराळे चमत्कार करून दाखविले त्यांचें सविस्तर वर्णन केलें. त्यानें बाळपणीं पूतनेचा कसा वध केला, शकटा-सुराचा कसा ध्वंस केला, आईनें उखळीला बांधून ठेवलें असतां त्यानें दोन मोठमोठे वृक्ष कसे उपटून टाकले, कालियामर्दन कसें केलें, धेनुकासुराचा वध कसा केला आणि शेवटीं अरिष्ट राक्षसाला कसें ठार केलें हें वर्णन करून सांगितलें आणि म्हणाला– "लहान मुलांना काय मोठ्यांना देखील जें शक्य नाहीं असें एक काम त्यानें केलें. सात दिवस मुसळधार पाऊस पडत असतां त्यानें एक डोंगरच एकाद्या छत्रीसारखा उचलून गोकुळ वृंदावनचें रक्षण केलें. हें एकच काम आपले सर्वांचे डोळे उघडायला पुरें आहे."

"हें सर्व सांगून कंस पुढें म्हणाला– "आतां फक्त केशी राक्षसच काय तो उरला आहे. कृष्णाच्या हातीं तो ठार झाला कीं मग माझीच पाळी आहे. ठार करण्याचा त्याला जणुंकांहीं छंदच लागला आहे तो मला का सोडणार आहे. याशिवाय त्याच्या इतकाच बलवान त्याचा मोठा भाऊ बलरामदेखील त्याच्याबरोबर आहे. खरी वस्तुस्थिति नारदानें स्वतः येऊन मला वर्णन करून सांगितली आहे. देवकीला मध्यरात्रीच्या वेळीं एक मुलगा झाला. त्याला वसुदेवानें उचलून नेऊन नंदाच्या बायकोच्या पुढें नेऊन निजवलें आणि तिच्या मुलीला उचलून आणून देवकीजवळ झोपविलें. ती मुलगीदेखील माझ्या हातांतून निसटली आणि आकाशांत उडून गेली. तीच विन्ध्यवासिनी देवी झाली. वसुदेव माझा मेहुणा असला तरी तो मला फंसवीत आला. मी त्याला किती आदर दिला, पण शेवटीं त्यानेंच माझा गळा कांपला."

नंतर वसुदेवाकडे वळून कंस म्हणाला– "मला तुझा सर्व दुष्टपणा कळला आहे. तूं माझा वध करवून स्वतः मथुरेचें राज्य बळकावण्याच्या खटपटींत आहेस. पण तुला माहीत नसेल. स्वतः इंद्र जरी आला तरी तो माझ्या केसालाहि धक्का पोंचवूं शकणार नाहीं. एवढी गोष्ट लक्षांत ठेव. तूं एका चक्रवर्तीच्या घरीं जन्मलास. लहानपणापासून तूं माझ्या घरीं वाढलास. माझ्या बहिणीशीं लग्न करून तूं यादवांचा गुरु झालास आणि तूं आमचें मीठ खाऊन शेवटीं असा विश्वासघात केलास. तुला आपल्या पापाचीं फळें चाखावी लागतील. मी तुझा वध करणार नाहीं. बंधु, मित्र व

ब्राह्मण यांचा वध मी केला नाहीं व करणारहि नाहीं. तुला येथून हाकलून लावणें मला शक्य आहे. असलें तरी मी तें करणार नाहीं. तुला जायचें असेल तर जा, राहायचें असेल तर रहा."

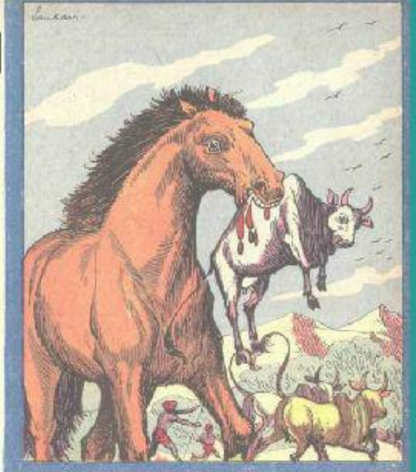
नंतर कंस अक्रुराकडे वळून म्हणाला– "मी आपल्या धनुष्याचा उत्सव करण्याचें योजलें आहे. त्या उत्सवाला दूरदूरचे राजे व महाराजे हजर राहणार आहेत. सर्वांना मेजवान्या दिल्या जातील. गोकुळांतून दूध, दही, लोणी, व मध आणावा लागेल. म्हणून तूं गोकुळांत जाऊन या उत्सवाला लागणाऱ्या पदार्थांचा पुरवठा करायला सांग. परत येतांना नंदाला व त्याच्या कुटुंबांतल्या सर्व मंडळींना बोलावून घेऊन ये. मी आपले भाचे कृष्ण व बलराम यांना कधींच भेटलों नाहीं. या निमित्तें भेट होईल. ते बलवान व पराक्रमी आहेत असें मी ऐकतों. मी त्यांना फक्त भेटण्यासाठींच प्रेमानें बोलवीत आहें असें त्यांच्या मनांत विश्वास बसेल अशातऱ्हेनें सांग. माझ्या-कडे मोठमोठे पहेलवान आहेत. त्यांच्याशीं त्यांची कुस्ती करवून कोण जास्त बलवान आहे हें मी पाहीन. तूं त्यांना घेऊन आलास तर माझ्यावर तुझे फार फार उपकार होतील. वसुदेव तुला कांहीं म्हणेल पण त्याच्याकडे दुर्लक्ष कर. नीघ, ताबडतोब जा."

कंसाच्या घरांत कृष्णाला अवतार पुरुष समजणारे पण होते. अक्रूर त्यांपैकींच एक होता. सहजीं कृष्णाचें दर्शन घडणार या आनंदांत तो कंसाचा निरोप घेऊन रथांत बसून वृंदावनला निघाला.

वसुदेवाविषयीं खुल्या दरबारांत कंसानें असें बोलावें हें पुष्कळांना आवडलें नाहीं. त्यांच्या पैकीं अंधक नांवाचा एक वृद्ध

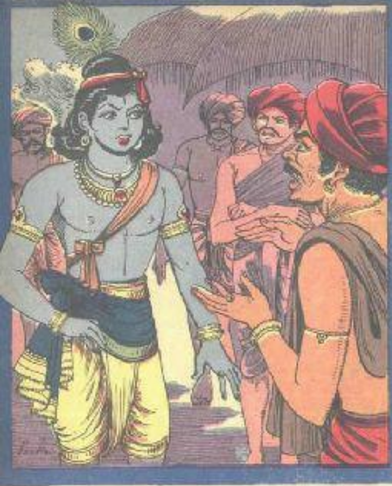
यादव होता. तो निर्भयपणें समोर उभा राहून म्हणाला–

"तूं जें कांहीं बोललास तें राजाला शोभेसें नाहीं. अविचारानें तूं एका सन्मान-नीय व्यक्तीविषयीं तोंडाला आलें तें बरळलास. तूं तसें बोलून आपल्या आई-वडिलांच्या नांवाला व वंशाला कलंक लावला आहेस. वसुदेव आपल्या मुलाला तुझ्या डोळ्यांत धूळ फेंकून लपवून आला आहे हा तूं आपला गैरसमज करून घेतला आहेस. आपल्या अपत्याच्या रक्षणासाठीं आईबाप कष्ट सहन करीत नाहींत का? तुझ्या आईबापांनीं कष्ट सहन केल्याशिवायच का तूं लहानाचा मोठा झालास? तुझें हें वागणें व बोलणें आम्हांला मुळींच आवडलें नाहीं. तुला सोडून इतके दिवस आम्ही गेलों नाहीं ही आमची चूक झाली. आमच्यांत हा अक्रूरच किती भाग्यशाली निघाला? कृष्णाला भेटून जेव्हां अक्रूर येईल तेव्हां त्याला पाहून आमच्या डोळ्यांचें पारणें फिटेल. कृष्ण इकडे आला तर तुझा वध निश्चितच समज. म्हणून तूं स्वतः गुण्या गोविंदानें गोकुळांत जा, कृष्णाला भेट आणि त्याच्याशीं सख्य करून स्वतःचें हित साधून घे!"

अंधकनें केलेली कान उघाडणी ऐकून व तो सदुपदेश ऐकून कंसाला मनस्वी राग आला आणि तो तावातावानें दरबारांतून उठून निघून गेला. त्यानंतर इतर लोक पण उठून निघून गेले

अक्रूर अद्याप गोकुळांत पोंचला देखील नव्हता. तेवढ्यांत कंसानें केशी नांवाच्या राक्षसाला वृंदावनला पाठविलें. तो घोड्याचें रूप घेऊन वृंदावनला आला. रानांत गुरें चरत होतीं व गुराखी खेळत होते. तो ह्यांना चांवायला धांवला व लाथा झाडून मारूं लागला. त्या भयंकर घोड्याला पाहून

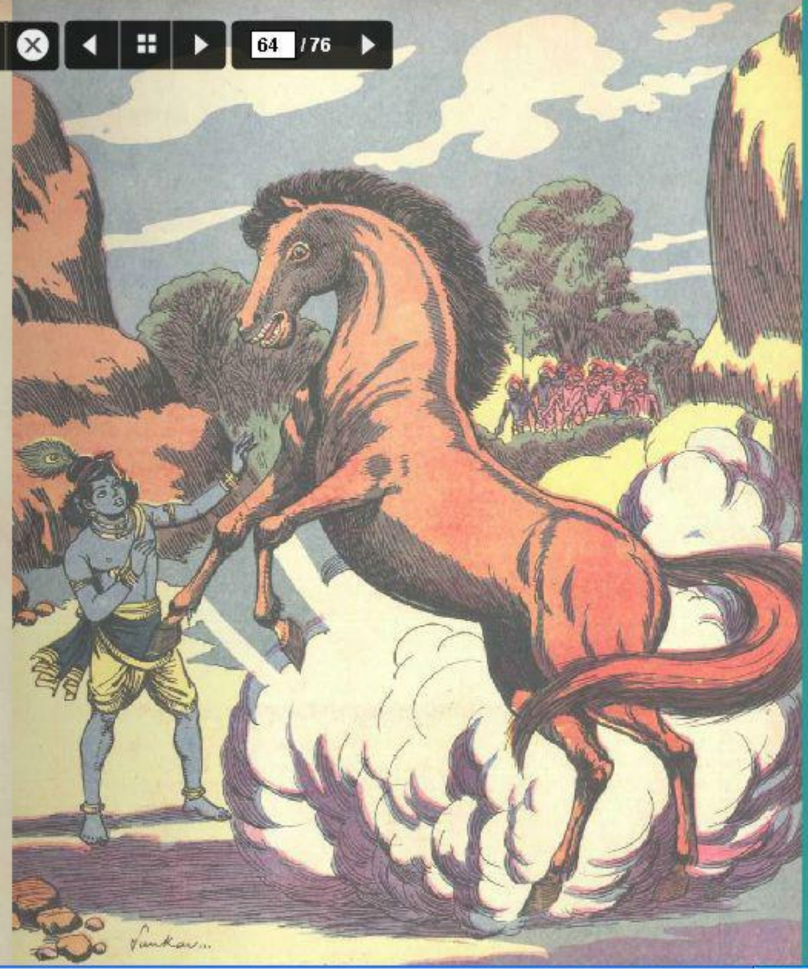

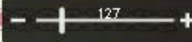
गोकुळवासी घाबरून गेले. तो घोडा गाईंचे कचके तोडूं लागला. कित्येक गुरांना खाऊन तो गोकुळांत शिरला. त्याला दुरून येत असलेला पाहून गवळी कृष्णाकडे धांवले. कृष्णानें त्यांना धीर देऊन केशीकडे वळून आरोळी दिली.

कृष्णानें त्याला अशातऱ्हेनें आव्हान केलेलें पाहून तो घोडा चवताळून कृष्णाला मारायला धांवला. कृष्णाच्या हातांत काठी किंवा इतर कांहीं शस्त्र नाहीं हें पाहून त्याला जास्तच चेव चढला. तो आपले भयंकर दांत बाहेर काढून 'हीं हीं हीं' करीत कृष्णाच्या अंगावर धांवला. मागच्या पायांवर उभा राहून तो कृष्णावर हल्ला करणार तेवढ्यांत कृष्ण निसटून बाजूला सरकला आणि त्याच्या जबड्यांत आपला डावा हात घालून उजव्या हातानें त्यानें त्याची जीभ ओढून बाहेर काढली. तेव्हां घोड्याचें डोकें ठिकाणावर आल्यासारखें झालें व तो सरळ उभा राहाला. कृष्णानें दोन बुक्के मारून त्याची मान पिळवटली आणि त्याची जीभ मधोमध चिंधीसारखी फाडून टाकली. नंतर त्यानें त्याचे सर्व दांत पाडले व त्याला जमिनीवर आपटलें. अशातऱ्हेनें केशीचा वध झाला.

गोकुळच्या रहिवासियंच्या जिवांत जीव आला. सर्वांनीं मिळून कृष्णाचें अभिनंदन केलें. गवळिणी धांवत आल्या आणि फुलांचे हार कृष्णाच्या गळ्यांत घालून त्याचा सत्कार केला.

तेव्हां नारद अदृश्य रूपें आकाशांतून आपलें नांव सांगून म्हणाला—"मी कळीचा नारद आहें. तुमचें भांडण लावून गंमत पहायला देवलोकांतून आलों आहें. तूं आज जो पराक्रम दाखविला आहेस तो

एकट्या इंद्राला किंवा शंकरालाच शक्य झाला असता. त्या केशीला ठार करणें कदाचित इंद्राला देखील साध्य झालें नसतें. पण तें तूं प्रत्यक्ष करून दाखविलें आहेस. तूं केशीचा वध केला आहेस, म्हणून आजपासून लोक तुला केशव या नांवानें ओळखतील. असें सांगून नारद निघून गेला.

मध्यंतरी अक्रूर रथांत बसून सरळ वृंदावनला आला. रथाला सुंदर घोडे जुंपलेले होते. तो सूर्यास्ताचा सुमार असेल. काळोख पडूं लागला होता, आणि अंधःकाराला फाडून जणुंकांहीं चंद्राची कोर वर येऊं लागली होती. गोकुळांत सर्वत्र आनंदी आनंद होता. जिकडे पहावें तिकडे गाई. गवळी त्यांना त्यांच्या त्यांच्या नांवानें हाक मारीत होते. धार काढण्याचा आवाज ऐकूं येऊं लागला. अक्रूरानें रथांतूनच दुरून कृष्ण व बलराम यांना आनंदानें पाहिलें. तो कृष्णाजवळ आला आणि आपलें नांव व गोत्र सांगून त्यानें कृष्णाच्या पायांवर डोकें ठेवलें. कृष्ण प्रेमानें त्याला भेटला आणि कुशल प्रश्न करून त्याला बलरामासह आपल्या घरीं घेऊन गेला.

अक्रुरानें कळविल्याप्रमाणें नंद व इतर गवळी त्याला भेटायला आले. त्यांना अक्रूर म्हणाला—“कंसानें आपल्या धनुष्याचा उत्सव थाटामाटानें करण्याचें योजलें आहे. म्हणून तुम्ही सर्वांनीं आपापला कर नेऊन द्यावा. मेजवानीसाठीं लागणारें दूध, दही व लोणी पाठवा. कंसाची आणखी एक इच्छा आहे. या उत्सवाला कृष्ण बलरामांनीं पण यावें. तुम्ही सर्व निघा. मी या दोघांना रथांत बसवून पाठीमागून येतों.”

अरण्यपुराण

[१२]

मौवलीनें आपल्या मित्रमंडळींकडे पाहून प्रसंग भयंकर आणीबाणीचा आहे हें ओळखलें. नंतर त्यानें आपल्या ‘भावंडां’कडे पाहून विचारलें—“काय करावें हें मलादेखील सुचत नाहीं. माझ्या डोळ्यांशीं डोळे भिडवून पहा आणि बोला—“आपल्या पांच जणांत सरदार कोण ?”

“तूंच धाकट्या !” असें म्हणत ‘मोठा भाऊ’ मौवलीच्या पायांना चिकटून तें लाडानें चाटूं लागला.

“तर मग चला, माझ्या बरोबर!” मौवली असें सांगून निघाला. काळा वाघ पण त्यांच्याबरोबर निघाला. अस्वल कांहींच बोललें नाहीं. तें काळजींत पडल्यासारखें दिसलें.

मौवली चुप्प होता. ज्या वाटेनें बलदेव येत होता त्याच वाटेनें तो कांहीं वेळ चालत राहाला. बलदेव खांद्यावर बंदूक ठेवून पळत येत होता.

मौवली आपल्या गांवांतून निघाला तेव्हां त्याच्या पाठीवर वाघाचें कातडें होतें. एकू व त्याचा ‘मोठा भाऊ’ दोघे त्याच्या पाठीमागून येत होते. तिघांच्या पावलांच्या खुणा स्पष्टपणें दिसत होत्या. परंतु ज्या जागीं पावलांच्या खुणा बुजवून ते पसार झाले होते, त्या जागीं आल्यावर त्याला पुढली वाट कळेना. तो वाट दिसते का पाहूं लागला. तेथून जवळच बारा डोळे त्याच्या हालचालीवर नजर ठेवून दबा धरून बसले होते.

शेवटचें मलपृष्ठ

मौवली व त्याच्या 'भावांनीं' बलदेव विषयीं आपसांत बरीच चर्चा केली. परंतु त्यांचा आवाज मनुष्याला कसा ऐकूं येणार ?

बलदेव खालीं वांकून पहात स्वतःशींच कांहीं तरी पुटपुटत होता.

"काय बडबडतो आहे रे तो ?" मोठ्या भावानें विचारलें.

"लांडगे त्याच्या चारी बाजूला उड्या मारीत आहेत असें त्याला भासत आहे. कारण अशीं पावलांचीं चिन्हें त्यानें पूर्वीं कधीं पाहालीं नव्हतीं. म्हणून त्याला फार राग आला आहे." मौवली म्हणाला.

"वाट हुडकून मिळण्यापूर्वींच त्याचा राग कायमचा नाहींसा होईल रे ! बरें, हा करतो काय रे ?" काळ्या वाघानें विचारलें.

"काय करतो ! उद्योग काय दुसरा ? पोटभर खायचें आणि चिलमीचा धूर सोडीत पडून रहायचें. क्षणभर तोंडाला विश्रांती असेल तर शपथ !" मौवली म्हणाला.

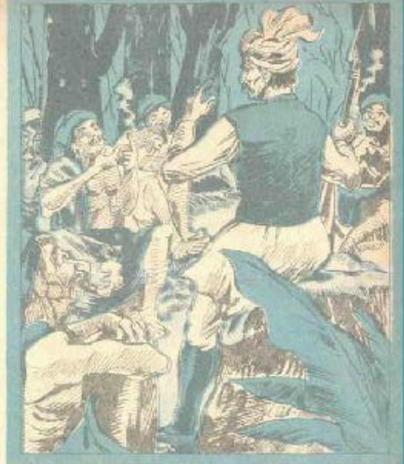
इतक्यांत रानांत कोळसा तयार करणारे मजूर बलदेवजवळ येऊन गप्पा करायला बसले. जवळपासच्या पंचक्रोशींत शूर बंदूकवाला म्हणून बलदेवची ख्याती होती. सर्व मिळून तंबाकू ओढीत बसले असतां बलदेवनें तिखटमीठ लावून मौवलीविषयीं खऱ्या खोट्या गप्पा सांगायला सुरवात केली. हें सर्व कळावें असें काळ्या वाघाला व इतरांना अशांतच वाटलें. बलदेव सांगत होता—"त्या वाघाला मीच मारलें. तेव्हां मौवली एक लांडग्याचें रूप घेऊन माझ्याशीं भांडला. नंतर तो मनुष्य झाला आणि त्यानें माझ्या बंदुकीवर मंत्र टाकला. म्हणून मी बंदुकीनें गोळी झाडली ती त्याला न लागतां माझ्याच रेडकाला लागली. माझ्यासारखा दुसरा कोणी शूर गांवांत नाहीं, म्हणून गांवकऱ्यांनीं त्या दुष्टाला ठार करण्याची

जबाबदारी माझ्यावरच टाकली आहे. पण गांववाल्यांच्या मनाचें तेवढ्यावर समाधान झालें नाहीं. गांवकऱ्यांनीं मौवलीच्या आई-बापांना म्हणजे मेस्सुवा आणि तिचा नवरा दोघांना त्यांच्याच घरांत कैद करून ठेवलें आहे. त्यांनीं त्यांच्यावर मारहाण करून त्यांच्या तोंडून सर्व 'खरें' वदवून घेतलें आहे कीं त्यांना दोघांना त्यांच्या मुलासारखाच मंत्र वगैरे येतो. नंतर त्या दोघांना जाळून टाकायचें ठरविलें आहे.

"केव्हां जाळणार आहेत त्यांना ?" ती गंमत पहायला मिळेल या हेतूनें कोळसे-वाल्या मजुरांनीं विचारलें.

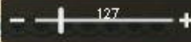
"पहिल्यानें त्यांच्या त्या पोराला ठार केलें पाहिजे. मी परत जाईपर्यंत कोणी त्यांना जाळणार नाहीं." बलदेव म्हणाला. तो असें देखील म्हणाला कीं त्यांना जाळून टाकल्यानंतर त्यांची जमीन गांवकरी वांटून घेणार आहेत.

"पण हें जर इंग्रज अधिकाऱ्यांना कळलें तर सर्व गांवावरच संकट ओढवेल त्याची काय वाट ? त्या इंग्रजांना काडीची अकल नाहीं. कारण त्यांना असें जाळून टाकलें तर इंग्रज स्वस्थ बसतील असें वाटलें का ?" कोळसेवाल्यांनीं शंका केली.

"अरे, त्यांत काय घेऊन बसला आहेस ? गांवचा पाटील रिपोर्ट लिहून टाकील कीं मेस्सुवा व तिचा नवरा सांप चावून मेले. ह्या सर्वांची व्यवस्था करून ठेवली आहे. उरलेलें काम आहे तें या रानटी पोराचा कांटा दूर करण्याचें. तो कारटा दिसला का तुम्हांला कोठें ?" बलदेवनें विचारलें.

कोळसेवाले घाबरल्यासारखे चहूंकडे पाहूं लागले. म्हणाले—"देवाची शपथ, आम्ही नाहीं पाहिलें त्याला. परंतु दादा, अहो तुमच्यासारख्या शूरांची नजर चुकवून कोठें पळणार ती स्वारी ? काळोख पडूं

लागला आहे. आम्ही गांवांत जाऊन त्या मंत्र टाकणाऱ्या नवरावायकोला पाहतों." ते म्हणाले.

"त्या रानटी कारट्याला ठार करण्याची कामगिरी मला बजावली पाहिजे. परंतु तुमच्या सारख्या निःशस्त्र लोकांपैकीं कोणी जंगलांत जाणें धोक्याचें आहे. तो लांडगा भूत होऊन केव्हां समोर उभा राहील कोणास ठाऊक? म्हणून मी येतों तुमच्या बरोबर तो रानटी कारटा दिसला कीं पहा, त्याची शिकार कशी करतो ती. माझ्यावर संकट येऊं नये म्हणून गांवच्या भटानें ताईत बांधून ठेवला आहे पहा." बलदेव म्हणाला.

"काय म्हणतो आहे रे, तो काय म्हणतो आहे?" लांडगे मौवलीला विचारीत होते. मौवली त्याला जेवढें ऐकूं येई व कळे तेवढें सांगत गेला. त्या दुष्टानें जें कांहीं सांगितलें तें सर्व त्याला कळलें नाहीं. एवढेंच कळलें कीं त्याला ज्या आईबापांनीं जन्म देऊन वाढवलें होतें त्यांना गांवकऱ्यांनीं तुरुंगांत टाकलें होतें.

"मनुष्यांनीं मनुष्यांना पिंजऱ्यांत टाकलें आहे म्हणतोस?" काळ्या वाघानें विचारलें.

"काय कोणास ठाऊक? त्यांचें सर्व बोलणें मला कळेल तर ना. मेस्सुवा व तिचा नवरा दोघांचा माझ्याशीं असा काय संबंध आहे कीं त्यांना पिंजऱ्यांत डांबून ठेवलें आहे त्यांनीं? लाल फुलाचें (आगीचें) बोलणें कां निघालें. कांहीं असो, बलदेव परत येईपर्यंत त्यांच्या जिवाला अपाय नाहीं." म्हणत मौवली आपला सुरा मुठींत आवळून कांहीं तरी विचारांत मग्न झाला.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकीं]

६६. व्हेनीसचे जलमार्ग

व्हेनीस (इटली) या नगरांत रस्त्यांच्या जागीं जलमार्गच आहेत. या कालव्यांत "गोंडोला" नांवाच्या होडक्यांत बसून पर्यटन करणारे लोक व्हेनीसच्या गमती पाहतात. कालव्यांवर पूल आहेत. चित्रांत "दुःखाचा पूल" दिसत आहे. जग प्रसिद्ध प्रवासी मार्कोपोलो येथलाच राहणारा.

